

דני קינן - תלמיד במכון (לע"נ ר' שלמה אשכנזי ז"ל)

עשיית אוהל בשבת

הקדמה

מקור - שבת דף קלח ע"א :

"מנקיט אביי חומרי מתניתא, ותני : ... אהלי קבע - לא יעשה, ואם עשה - חייב

חטאת"

מכאן, שהעושה אהל קבע בשבת יש בו חיוב מן התורה וכפי הנראה זוהי תולדה של מלאכת בונה, ומדברי אביי, בהמשך דבריו שם, משמע שישנם דברים שרק אסור לעשותם משום אהל, והוא מה שמוגדר בגמ' ערובין מד "אהל עראי". והשאלה העולה מכל האמור - מהו ההבדל בין אהל קבע לאהל עראי? האם משך הזמן שהאהל אמור לשמש הוא שמבדיל ביניהם, דהיינו - שאהל קבע אמור לשמש לזמן רב יותר, או שמא השוני הוא במבנה האהל עצמו? או אף שני הגורמים שהוצרכו גם יחד?

ההגדרות הם לב הבעיה בסוגיא זו שכן אין הגדרות מפורשות בגמ' לא לאהל עראי ולא לאהל קבע. ההתייחסות המפורשת היחידה לאהל קבע היא בדברי אביי שהובאו לעיל בענין החיוב שיש בעשייתו, אך מעבר לזה אין אפילו מקרה כלשהו או מעשה שהובא בגמ' שהוגדר כחיוב דאוריתא משום עשיית אהל. ואפי' הדוגמאות לדברים שנאסרו מדרבנן בלבד משום שהן עוות על הגדרים של אהל עראי - מעטות. כך, לדוגמא, בריתא בערובין דף מד ע"א :

נפל דופנה [של סוכה, ד.ק.] לא יעמיד בה אדם בהמה וכלים, ולא יזקוף את המטה לפרוס עליה סדין - לפי שאין עושין אהל עראי בתחילה ביום טוב, ואין צריך לומר בשבת."

וכן "כילה" בשביל קלח. והבעיה מחריפה בשל המצ' בראשונים בדוגמאות הרבות שמביאה הגמ' - האם הם בכלל איסור אהל או שמא מצד איסור אחר נגעו כהן, וכן

בשבת קלח במשמרת [מסננת], "כסא גלין"¹, מחיצה מותרת - היינו שבעשיית שינה נפקות הלכתית שיש הרואים בה אסור משום אהל, עפ"י הסוגיא בערובין פו. ומכאן ריבוי השיטות באיסור עשיית אהל, כשבכל שיטה יש צורך לשלב גם את דרכי ההתיר לעשיית אהל כפי שהובאו בגמ' לדוג' תוספת אהל עראי אותה התירו חכמים עפ"י המובא בגמ' שבת דף קנה.

כתוצאה מהבעיות שהזכרתי למעשה אין אפשרות לנסח באופן עצמאי, היינו - עפ"י הגמ' בלבד, הגדרות לאהל עראי ואהל קבע, ומכאן התלות הרבה שיש לנו בדברי הראשונים בסוגיות השונות בנושא אהל, ובראשונים ישנם כמה אבחנות בין אהל קבע לאהל עראי, ובהגדרת אהל בכלל. ונביא בזה כמה מהן.

א) זמן

היינו - שאהל קבע נעשה לטווח ארוך ואף שאין בזה שעור מדוייק בראשונים לכמה זמן, אך בכל אופן כן יש שמבדילים בין החיוב דאוריתא לאיסור מדרבנן.² ובאחי' יש שלמדו שעור הזמן ממלכת קושר.

ב) עשוי הגן מפני הגשמים והחמה

היינו שיעודו הוא להגנה מפני מפגעים חיצוניים. היו שראו בגורם זה הכרחי לשם הגדרת המבנה כאהל כשאין מחיצות לאהל, ולפחות לאסור בלא מחיצות.³ לעומת אהל שנוצר ממילא היינו שאין כוונה בעשייתו לשם אהל או לפחות שהאהל הינו מוצר לוואי ממעשה אחר של אותו אדם.

ג) יצירת גג בשיעור טפח

כולם רואים הכרח בהמצאות גג בשיעור טפח ע"מ שיהיה בעשיית האהל חיוב דאוריתא, בועד שמדרבנן נחלקו הראשונים אם יש איסור בלא גג טפח.⁴

ד) מחיצות

יש שראו בהמצאותן הכרח בכדי שהמבנה יוגדר כאהל ומכאן שבהעדרן לא יוגדר המבנה כאהל כלל וממילא תותר עשייתו.⁵

ה) גורם הפריסה

היינו יצירת חלל ע"י פריסה של גוף רך ע"ג שלד, והיינו שלא פריסה אלא

1 רשיי - כסא שעשוי מהרבה חלקים והאיסור מצד בונה לפי שתוקע החלקים בחוזק בעוד שהתוסי' פרש דמ"ר שיש כרסא עור ובפריסת העור ישנו איסור עשיית אהל.

2 ראה לקמן שיטת ר"ח.

3 רא"ש בביצה אות י"א.

4 ראה לקמן שיטת ר"ח לעומת שיטת הרא"ש בהסבר "כילת חתנים".

5 ראה לקמן בשיטת התוס'.

- שימת גוף קשית ע"ג דפנות לא יוגדר כאהל כלל ואף שלעיתים יהיה חיוב או איסור מדין בונה מכל מקום אהל לא חשיב ברה"ג.⁶
- מעבר לכך, כפי שציינתי לעיל, ישנם דרכי התר לעשיית אהל.
- א. **תוספת אהל עראי**, היינו כשכבר קיים מבעו"י טפח הפרוס אף ע"י לבד⁷ שניתן לוהסיף ולפרוס בשבת עפ"י חכמים.⁸ ונראה שהתר זה קיים גם באהל קבע שכן זהו יסוד בדין כוונה שאף תוספת ארעי לבנין קבע הותרה.
- ב. **משיחה**, היינו חוט שקשור על היריעה ובהתקיים תנאים נוספים תותר עשיית האהל משום שמצאותה של המשיכה כנראה שמציאותה מורה על שהיריעה עשויה לכך, ודומה לתוספת בלבד ולא ליצירה מחודשת בשבת.⁹ לא ברור אם התר כזה ישנו גם באהל קבע [מבחינת מבנה]. יש נסיון לומר כן במשנ"ב עיין לקמן בשיטתו.
- ג. **מלמטה למעלה**, היינו קדימת עשיית הגג למחיצות יש שראו באופן זה היתר לעשות אהל.¹⁰ ואף אהל שיש בו לבסוף אחר ה"י? את כל המרכיבים ונראה במבנה כאהל קבע. מעבר לבעייתיות בהגדרת אהל קבע ואהל עראי, צריך לבחון גם **מה בין התולדה** - היינו "דירת אהל", **לבין האב** - "בונה" ולפי ההבחנה האחרונה שהבאנו, היינו גורם הפריסה, ברור שכל הגג עשוי מחומר רך - זהו אהל, אך הרבה מן הראשונים אינם הולכים בכיוון זה, וא"כ צ"ל לשיטתם שאהל הינו במהותו עראי, היינו מבחינת המבנה. ואם היה נידון מצד בונה בלבד, הרי שלא היה בו חיוב שכן אין זה דרך בונה, בעוד שאהל זה דרך בניתו, ומשום שדרכו ... מצינו בזה חיוב וכן מסביר הפנ"י סוכה טז. לא ניתן לומר שהזמן הוא זה שמבדיל בין בונה לבין אהל שכן בבניה לזמן עצמה ישנו דיון נפרד הן בבבלי והן בירושלמי, ומהווה מחלוקת באח' אם בניין לשעה הווי בנין, ויש בו חיוב דאוי.¹¹
- במאמר אביא תחילה את שיטות הראשונים בדין אהל, כאשר יש מהם שהתייחסו להגדרת אהל שנאסר בלבד לבין זה שוהתר, ולא התייחסו להבדל שבין חיוב דאורייתא לדרבנן. לאחר מכן נעמוד על פסיקת ההלכה כפי שמובאת בטור ובשו"ע ובסוף המאמר הובאו שיטות האח' בהסבריהם לשיטות הראשונים ובפסיקת ההלכה וקשיים שהתעוררו לי אחר העיון בשיטותיהם.¹²

6 ראה לקמן שיטת הרמב"ם והרי"ף.

7 ערובין קב "כיפי דארבא".

8 שבת קלז, מחלוקת רבנן ורי אליעזר.

9 מובא בשבת קלח.

10 מובא בביצה לב.

11 עין בשו"ת חת"ס או"ח סי' עב ובו"ש הלי שבת פי י' הלי יב. ואכמ"ל.

12 לנוחות הקורא בסוף המאמר הבאתי כנספח את הסוגיות השונות בש"ס, בפרוש פשט הגמ', כפי שבארו זאת הראשונים.

שיטת רש"י

- א. אין שם אהל בלא גג שפרוס טפח, ואפילו אהל עראי כא חשיב בלא פריסה טפח.¹³
- ב. על גג בלבד ואף ללא מחיצות יש שם אהל וייתכן בזה אסור אהל עראי (ואולים לא ברור אם גם אהל קבע ייתכן בלא מחיצות כיוון שכפי שהסברתי בהקדמה אין היות אהל קבע תלוי בזמן בלבד, ועיין שם).¹⁴
- ג. כאשר מדובר במבנה שכבר שם אהל עליו כפי שהובא לעיל מקרי כן ברגע שיש שם גג טפח. הרי שמכאן ואילך גם לעשיית המחיצות במבנה שכזה מקרי עשיית אהל עראי לבד ממחיצה רביעית שעשייתה נחשבת רק לתוספת ולא לעשייה לכתחילה ונראה שהבחנה היא בכך ששלושת המחיצות הראשונות יש להם חשיבות מרובה ומשכללות את האהל שכלול משמעותי וקבוע בעוד שהמחיצה הרביעית הינה רק תוספת עראית שכן הכניסה למבנה מחייבת הסטתה, ללא כל קשר להיותה של המחיצה מרת. היותה מתרת אינה פונקציה לשיטת רש"י.¹⁵
- 13 שבת קלח: ד"ה כלה (שאסור לעשותה מדרבנן), שיש בגגה טפח, עוד שם בד"ה "מותר לנטות" (את הוילון), שאין אהל אלא מי שעשוי כעין גג. ועוד שם בע"ב: ד"ה "כלת חתנים" וכו', ואין לה גג טפח הלכך לאו אוהל הוא.
- 14 (1) שבת קכ"ה: ד"ה "שאיין עושין אהל עראי", לפסרו מתצלת על ד' מחיצות או על ד' קונדסין להיות צל לאהל מן החמה" אם כן גם על גבי קונדסין שהם קנין בלבד אין לפרוס מחצלת משום אהל עראי. (2) שבת קלח: ד"ה "גוד", שגם אסורו הוא משום אהל עראי אומר רש"י "ופיו מתוח על גבי יתדות" וכו' משמע בלא מחיצות (3) ביצה לג: ד"ה "ביעתא", שהביצה נתונה ע"ג טרפ"ד או על אסכלא ושם בתוספות משמע שאין לכלי זה מחיצות. וקצת משמע כן גם שם בד"ה "פוריא", שמוזכר כרעי המטה ולא דפנות (כאשר רש"י לומד הסוגיא בביצה כקשורה לדין אהל כפי שיתבאר להלן).
- 15 (1) שלא כתוספות שבת קכה: ד"ה הכל מודים, שכתוב "פיי בקונטרס דלא אסור אהל אלא למעלה בגג אבל בדפנות לא וכו'" משמע שהבין ברש"י שאין אפשרות לדבר על אהל בעשיית מחיצה כלל אף לא במחיצה הנתונה במבנה ששם אהל עליו ורש"י בשבת קלד: ד"ה פקק החלון, כי "כגון ארובת הגג" ולא ארובת הגג בהחלטיות לפי שזוהי רק דוגמא, אך ייתכן חלון גם בצד הבית אך אחת מקושיותיו של התוספות על רש"י הוא שחלון משמעותו מן הצד ולא בגג ואם כפי שנתבאר אין כאן קושיא כלל.
- (2) ההוכחות שכן אכן סובר רש"י רבות: א) שבת קכה: ד"ה שאין עושין אהל עראי... "ודוקא ג אבל מחיצה לאו אהל הוא ושרי לפרסה לצניעות כדאמרי' בערובין וכו'" רש"י מתייחס כאן למחיצה שאינה נתונה במבנה שכן מוכיח ההתר בפריסתה מהגמ' בערובין ושם אין נתונה המחיצה במבנה שיש לו כבר גג. וזהו גם משייכ "לצניעות בעלמא" לאפוקי מ"להגן מפני החמה" שכל שאינו נתון במבנה אינו ממשיך מגמת הגג והוא לצניעות בעלמא. ב) שבת קלח: ד"ה טלית כפולה לא יעשה, "לשטוח טליתו על גב ארבע יתדות לישן תחתיה וראשיו מתכפלין לכאן ולכאן לצד הארץ והויא ליה לכתלים להגן מן החמה זוי אהלא" משמע מרש"י שהכתלים שם אהל עליהם שממשיכים מגמת הגג ושזוהו האסור להוריד ראשיה של הטלית כלפי הארץ ובכך ליצור כתלים לפי שזוהי עשיית אהל מלכתחילר בשבת (אהל עראי) וראה

ד. אין חלוקה לרש"י בין אהל העשוי לצל לבין אהל דממילא (חלוקה שהובאה בהקדמה)

1. אמנם יש מהאחרים שרצו לראות ברש"י חלוקה שכזו, שכן רש"י מזכיר מדי פעם "לצניעות", ו"עשוי להגן מפני החמה" כפי שצטטו לעיל בכמה ד"ה שהובאו לעיל, אך אם נבדוק כל מקרה לגופו, נראה כי השימוש בביטויים אלו לא בא להבחין בין אהל העשוי לצל לבין אהל דממילא אלא רש"י פעמים מביא הביטויים הללו כדוגמאות וכחמשה, וברוב הפעמים מסביר בכך את האסור שיש בעשיית דופן כשזו ממשיכה מגמת הגג - היינו להצל מפני החמה. דוגמאות:

(1) שבת קכה: ד"ה אין עושין אהל עראי לפרוס וכו', "להיות צל לאהל מן החמה..." ובהמשך: "ודוקא גג אבל מחיצה לאו אהל הוא ושרי לפרסה לצניעות" וכו'. אם כן רש"י ממחיש פה את ההבדל בין גג למחיצה בעלמא כשאינה נתונה במבנה ואז משמשת לצניעות בעלמא, בניגוד למחיצה הנתונה במבנה שם המחיצה ממשיכה מגמת הגג כפי שמגדיר אותה רש"י פה להיות צל לאהל מן החמה. ובוודאי שלא כפי שרצו לבאר שכל שעשוי לשם אהל מקרי אהל אף

בתוספות ר"צ במהדורה תליתאה שבת קלח: ד"ה טלית כפולה, שכן הסביר ברש"י שעושה הכתלים וכי ע"י שלא הבין דבריו ועפ"י מה שנתבאר בדריו אתי שפיר. וגם אם עפ"י רש"י עשה הגג בשבת מ"מ ראה רש"י צורך לבאר שגם בכתלים יש משום אהל עראי כפתח להבנת שיטתו בכל מקום בזה. ג) שבת קלח: ד"ה אבל נחתא מפוריא טפת, "ההוא טפת הוה קיר לאהל והמטה נעשית לו גג" רוצה לומר שהמחיצות יורדות מתחת למטה וממשיכות מגמת הכלה למעלה שנועדה להאחיל ואף שאין בגגה למעלה טפת מכל מקום מגמת אהל ישנה לגבי אותו חלל שתחת גג הכלה (תחת שיפועי הכלה) ועתה הוכשר להיות אהל ע"י המטה המשמשת כגג. למרות שלא נעשתה בשבת, אין לזה משמעות. עצם עשיית המחיצות כשיש כבר מגמת אהל חשובה לעשיית אהל עראי המטה מהוה רק הכשר התנאים ליצירת אהל. ד) ערובין מד: ד"ה "דלאו מידי קעביד", שם הגמרא מעמדיה היתר עשיית המחיצה על ידי הבהמה על פי סברת ר"מ שהדופן בכה"ג פסולה אומר רש"י "דכיון דלא מתקן לסוכה אף על גב דעביד אהל שרי דקסבר עושין אהל עראי" וכו' הוא אינו אומר שכיון שר"מ פוסל דופן כזו אין חשוב לעשיית אהל, אין משמעות להיות המחיצה מתרת לענין שם אהל שעליה לכן רש"י מדגיש שגם לר"מ יש כאן עשיית אהל אלא שמתיר בכה"ג. ועוד שם: ד"ה בדופן שלישיית, "...והא דתני מותר בדופן רביעית דבלאו הכי הוי אהל ודאי תוספת בעלמא" וכו', זאת אומרת רש"י מגדיר דופן רביעית כתוספת ולשיטתו מובן שכן גם כאן ישנה המשך מגמת הגג להאחיל ומכל מקום כיוון שאינה כה משמעותית מקרי תוספת בעוד שלשיטת התוספות שרק מחיצה מתרת מקרי אהל עראי מדוע מחיצה רביעית נקראת תוספת, אין לקרותה אהל כלל. ה) על פי זה יבוארו דברי הגמרא שבת מ"ג: לגבי עשיית מחיצה למת "נמצא מחיצה עשויה מאליה" המחיצה ממשיכה מגמת הגג לכן אסור לעשותה ורק בדרך זו של זקיפת המיטות באופן שישנה חפיפה בין היות האדם שם לעשיית המחיצות מותר כיון שכביכול נוצרת מחיצה מאליה.

- בלא מחיצות בניגוד לאהל דממילו שרק כשישנם מחיצות נאסרה עשייתו.
- (2) שבת קלח: ד"ה "טלית כפולה", מופיע "והויא לכתלים להגן מן התמה דהוי אהלא". שוב השימוש בהגסה מפני התמה כהסבר לשיטתו במחיצה הנתונה במבנה בעל גג.
- (3) ערובין קב: ד"ה וילון, אומר רש"י לצניעות. שוב מובנת התייחסותו זו שאין לרואת בוילון כהמשך מגמת אהל, ומסביר שנתון לצניעות, ובהמשך מסביר שאינו קבוע ונראה שבזה רוצה להסביר מדוע אין חיוב בנטתו מצד בונה ומסביר שזוהי תוספת עראית בלבד ודומה לפקק החלון ועל כן מותר לנטותו לכתחילה בשבת לרבנן.¹⁶
- (4) ערובין קב: ד"ה כפי דארבא, "...ופורסין בגדים ומחצלות של גמי להגין מפני הצנה והגשמים". רש"י בא להמחיש השמוש בפריסת המחצלות ולא יחס משמעות הלכתית לשמוש של האהל כאן, שכן ברור שאין כוונתו למעט אהל דממילא מדין תוספות שהלא הוא הקל מבין השניים.
2. אנו מוצאים שרשי השוואה הלכתית בין אהל העשוי לצל לאהל דממילא
- (1) לגבי אי הצורך בדפנות. בעשוי לצל על פי דבריו בשבת קכ"ה: ד"ה שאין עושין אהל עראי, "...לפרוס מחצלת על ד' מחיצות על על ד' קונדסין להיות צל לאהל מן התמה". ובאהל דממילא עפ"י דבריו בביצה לב: ד"ה ביעתא, שנתונה על גבי טרפ"ד. וכן לגבי פוריא שם שמזכיר רעיים בלבד ולא מחיצות.
- (2) אסור כשיש בה טפח בלבד. שבת קלח: ד"ה כילת תתנים, מסביר רש"י שמותר לנטותה לכתחילה בשבת כיוון שאין בגגה טפח, ובהמשך ד"ה ולא אמרן אלא שאין בשפועה טפח, שאינה עשויה לישן תחתיה כלל הינו שאין שמוש לאויר שתחתיה ובכל זאת היתרה הוא משום שאין בגגה טפח ואילו בערובין ק"ב: ד"ה בשיפועה, מסביר שיש שמוש באויר שתחת הכלה ולכן עשויה ובכל זאת מותר לנטותה בשבת כיון שאין בגגה טפח.
- (3) דרך התר מלמעלה למטה הנלמד ממימרת ר' יהודה בביצה לב-ג: ושם מדובר באהל דממילא בלבד ובכל זאת רש"י

16 ואילו בשבת קלח: ד"ה וילון, שם כתב שאינו אהל כל שאין לו גג, דן ר"ק מצד וילון בפ"ע שאינו נתון תחת גג ובזה מתורץ רש"י בשני ד"ה שנראין כסותרין כפי שכתב הגר"א.

לומד דרך זו להיתר אף באהל העשוי לצל. כך על פי דבריו
בשבת מ"ג: ד"ה זה זוקף מטתו.¹⁷

דרכי היתר

ה. דין מלמעלה למטה

רש"י רואה בדרך התר זו כחלק מדיני אהל, והתרו הוא משום שאינו דרך בניין אהל. כן בערובין קא, ובאופן זה תמיד תותר עשיית אהל, אף באהל שיש בו פריסה ובעל דפנות, כפי שעולה מרש"י שבת מג: ד"ה זה זוקף מטתו. כנראה שהיות והפריסה תחילה נעשית על גבי בני-אדם, אין פריסה כזו חשובה לאהל. וכן העמדתו כמחיצה אינה נחשבת לדרך בנין (כך אומר רש"י בערובין מד: ד"ה שלא לדעת, "מותר דמשום עשיית אהל ליכא למימר, דאין דרך בנין בכך). ואם כן, כיוון שהפריסה על גבי אדם בהיתר היא, הרי שזקפית המיטות לא עשתה ולא כלום שהרי עדיין המחצלת עומדת על גבי אדם, והשמטותם גם כן אינה אסורה. יוצא שכל מעשה בפ"ע אין בו פסול, ומכאן "נמצאת מחיצה עשויה מאליה" - ומותר. אם כך, היסוד הוא שפריסה על גבי בני אדם אינה נחשבת לעשיית אהל, לפי שאין דרך בכך. ועל פי זה מובנת גישתו של רש"י בדין שבת קלח: ד"ה אלא שאין אסור בו מצד עשיית אהל אלא בעיית טלטול בלבד.¹⁸

ה. אבל "אבל מטה וכסא טרסקל ואסלא - מותר לנטותן לכתחילה".¹⁹
נראה שיסוד הדברים הוא באי העשייה שמאפיין את המקרים הללו, הכל כבר מוכן וכל שנותר הוא ליצב בלבד. אין פריסה של יריעה על גבי שלד, ואין אפילו שימת דפנות. הכל כבר ישנו בכך שכבר מחוברים זה לזה, והוא אינו אלא מושיבו. כן רש"י, שבת קלח: ד"ה אבל מטה - שלנו המחוברת ועומדת אם היתה זקופה או מוטה על צידה מותר לנטותה לישיבה על רגלה, ואף על גב דהשתא עביד אהל שרי דלא מידי

17 ורש"י בערובין קא, מדגיש כמה פעמים שמלמעלה למטה אינו דרך בניין אהלים, היינו שזה עקרון בדין אהל ולא בדין בונה כללי. וזה פשוט, שכן בבונה - אף אם לא זהו דרכו, מכל מקום... אסור מדרבנן כמו כל שינוי, אך באהלים זהו החידוש - שמותר לכתחילה באופן זה. ורש"י למד זאת לכל האהלין בלא חילוק, אף שכאמור המקור לדין זה באהל דממילא הוא.

ואף שמבחינה הלכתית כתב לחלק בין אהל דממילא לבין אהל שנעשה לשם כך, זוהי חלוקה חיצונית הנובעת ממחשבת האדם בשבת, והינו שבכל אהל דממילא רוצה לומר רש"י שהי אינו מתכוון ובוה הלכה כר"ש שמותר וכבר דרשו התוספתא ביצה ל"ג: ד"ה מלמטה.

18 בתה"ל סע"ק 5 ג"כ הבין כך פרוש מלמעלה למטה לדעת רש"י רק ע"ש שרצה לומר מעין תרוץ זה בדעת הרא"ש והוא תמוה שמחלק שם בין עשיה על גבי אדם לאדם המחזיק בידו ואין צריך לכל זה דמי אמר שלרא"ש יש דין מלמעלה למטה באהל שעשוי לצל. אדרבא משמע שאין, שהרי לא הביא כלל סויית מת המוטל בחמה.

19 שבת קלח.

עביד, אלא ליתביא ושל המטהו בעלמא. וכן גם בד"ה **ואסלא**, "מותר לנטותו לכתחילה, דהא עביד וקא"י. ונראה שמועיל אף בשעושה לשם צל שהרי כפי שנתבאר רש"י אינו מתלק בזה ודלא כתזל"ד שכ' בס' שטו ס"ק (ח), שמהני החבור רק כשאינו מתכוון לשם אהל שכן פרש בדת רש"י ונוצר לו קושי בכך, עיין שם. (כמובן שרש"י מסכים גם לשאר דרכי החיתוך, היינו משיחה ופריסה טפח; אלא שלא מצאתי לנכון לאזכרם בשיטתו כיוון שאין בדבריו לשפוך אור על התריס אלו).
 אם כן, אין הגדרה ברש"י לחיוב בעשיית אהל קבע, אך מדבריו באהל עראי נלמד שאף כשעושה גג טפח בשבת, ושתי מחיצות נחשב עדיין אסור דרבנן בלבד. כן עולה מפרושו של רש"י בכלה שאסור לעשותה, בשבת קלח. ומסביר רש"י שיש בגגה טפח והיינו שגם אז רק אסור לעשותה, וחייב אין. וכן מפרושו לטלית כפולה משמע כן. ובאהל עראי רש"י אינו מחלק בין אהל העשוי לצל לבין אהל העשוי ממילא. כמו כן, רש"י אינו רואה בפריסה יסוד באהל, שכן רואה בסוגיא בביצה לב: כחלק מדין אהל. ויסוד חשוב שנלמד ברש"י הוא שאף במחיצה ייתכן שם אהל עראי, כל שניתן תחת הגג. ואולם מחיצה רביעית באופן זה אינה אלא תוספת ומותרת לעשותה בשבת.

שיטת התוספות

א. ישנו שם אהל גם למחיצה בפני עצמה. אך זהו דוקא במחיצה המתרת, היינו שיש בקיומה נפקות הלכתית. אז יש להתייחס למחיצה כזו כאהל עראי ואסור לעשותה. כן מופיע בשבת קכה: בתוספות ד"ה **הכל**, וכן בערובין מד: ד"ה **פקה**, וכן בסוכה טז: ד"ה **ופריסו**.²⁰

20 (א) ראיותיו הם: (1) גמרא ערובין מד: לגבי עשיית דופן בסוכה, והיינו שלמסקנה בדופן שלישית אסור, ואילו בדופן רביעית מותר, וזה תואם למצב מבחינה הלכתית, שכל שאין לה ג' דפנות פסולה, ועל כן בעשותו דופן שלישית הרי שהמחיצה נחשבת למתרת, בעוד שבעשותו מחיצה רביעית לא עשה דבר - ולכן מותר. (2) סוכה טז; ערובין פו ע"ב: בגמרא מסופר שהביאו ספר תורה על ידי מחיצות תלויות ובהו"א עשו כן בשבת והגכרא שואלת: "לכתחילה מי שרי? והא הכל מודים שאין עושין אהל עראי בשבת!" משמע שעצם היותה מותרת ... שם אהל על המ...

(ב) בערובין מד: בתוספות ר"פ בד"ה פקח החלון, שואל - מדוע נבחר קריטריון זה של מותרת במחיצה, בעוד שבגג לא מצינו חלוק שכזה? ומשיב - שכיוון שקייבת מחיצה מותרת, הרי שכמותה אסור לעשות, בעוד שבגג אין מושג שכזה. ולכן, כל גג אסור לעשותו, אף שאין בעשייתו נפקות הלכתית. ואפשר לחסביר דבריו בשני אופנים. **האחד** - שמחיצה מותרת יתרונה אינו בעצם קיומה אלא בהשלכות שיש לה על סביבתה, וזהו בעצם הבנייה הכי משמעותית של מחיצה ועל כן חשובה כאהל, וכל מחיצה אחרת ביחס למחיצה ההלכתית, אין לה חשיבות. ולכן רבנן ראו לגזור דוקא במחיצה מותרת בעוד שבגג אין מושג כזה, ולכן

ב. אין שם אהל כשעושה הגג בלא מחיצות (לפחות שתיים) ויתר על כן רק בעשיית הגג עם המחיצות בשבת אז מקרי אהל עראי שיש אסור מדרבנן בעשייתו. אך נראה שלתוספות שלוש חלוקת בדין אהל עראי: האחת - אהלים שגגיהם ומחיצותיהם צריכים להעשות בשבת. כך בביעתא, קידרא, פוריא, חביתא, שולחן על פי תוספות ד"ה מלמטה למעלה.²¹ וכן בכלה, וכסא גלין על פי תוספות ד"ה כסא טרסקל, שבת קלח: חלוקה שניה היא באהלים שדומים לאהל ביותר (כנראה לאהל דאוריתא) מפני גודל האהל ואז אין צורך שיעשו הדפנות בשבת עצמה ודי שיהיו שם מבעוד יום, כן בפרוונקא על פי תוצ"ה למלמטה ביצה לב-לג ובמחצלת הפרוסה על הדיר כהנהו דיכרי דר"ה עפ"י תוספות ד"ה ובי"ה שבת לו: "משום דדמי לאהל טפ"י ובד"ה פורסין בשבת מג: כתב שהמחיצות עשויות כבר מעוד יום בדרך כלל, ובכל זאת אסור אלא באופן שיפריס טפח מבעוד יום. וקבוצה שלישית היא מבנה בו אף אם יעשו המחיצות בשבת, לא הוי אהל עראי, ומותר לכתחילה. כך בספרים היינו שנותן אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן וכן בכרות, עפ"י תוספות ד"ה וכן, ערובין קא. ומנמק זאת שם - כיון שאינם עשויים לשמוש באויר שתחתיהם או משום שלא עשויים על גבי קרקע, אלא על גבי שולחן (ונראה שדי באחד התנאים שיתקיים כדי שלא יחשב המבנה לאהל עראי) ומכל מקום, אולי ניתן ללמוד מהקבוצה השניה, שבאהל קבע היינו כזה שמבחינת מבנהו יכול להחשב לקבע, נראה שאין צורך בעשיית המחיצות שבו בשבת, ומכל מקום נראה שמחיצות עצמן צריך שיכללו בו, שכן בלא מחיצות משמע ש.... שם אהל כלל, שכן התוספות למד את הקריטריונים של הקבוצה השרויה באהל דאוריתא, וזו כנראה כוונתו באמרו "דמי לאהל טפ"י".

נאסרו כל הגגות. אפשרות שניה - שחשיבות שניתנה למחיצה מותרת נובעת מהגדרים המיוחדים שלה. למשל, עלה לעמוד ברוח מצויה; ושלא תהיה פתוחה מלמטה באופן שגדיים בוקעין בה; גובה עשרה; ועוד. כל אלו משווים למחיצה אופי של קבע לעומת שאר מחיצות שאין בהם כללים, ואף שגם במחיצות שאינן הלכתיות ייתכן ויעשו באופן בו נעשית מחיצה הלכתית, מכל מקום, ככלל, רבנן אסרו באופן הזה המצוי במחיצה הלכתית, ולא פלוג. זאת לעומת גג שם לא מצוינו גדרים הלכתיים ועל כן נאסרו כל הגגות. ואולי במחלוקת זו נחלקו המגן אברהם והמשנה ברורה, כפי שמופיע במשנה ברורה בסימן שטו. כאשר הגן אברהם תפס כפרוש השני וכך יצא לו על פי סברתו שמחיצה שלא נזקקים לשמוש בה (לנפקויות הלכתיות) בגודל אחית או בגודל אסיק והיינו שהיא מושלמת (שלמה), הרי שאינה נחשבת למחיצה מותרת, אלא ככיסוי בעלמא. בעוד שהמשנה ברורה ועוד אחרים שהתנגדו לשיטתו סברו כפירוש הראשון שכל שיש בעשייתה נפקות הלכתית על סביבותיה שוב נחשבת למחיצה מותרת, ללא כל קשר לטיב עשייתה ובנייתה.

ביצה לב. 21

ג. אין בתוספות חלוקה בין אהל העשוי לצל לבין אהל דממילא, לפחות לא במובן של שמוש חיצוני, לעומת שמוש פנימי, ואף לא בין אהל העשוי לשם כך לבין אהל שנוצר דרך אגב. ישנה רק חלוקה בין אהל שיש שמוש באוירו לבין כזה שאין משמעות ליצירת החלל, ואז מותר הדבר לגמרי, אף שיש בו מבחינת מרכיביו את כל הנחוץ לאהל עראי, היינו - גג ומחיצות. ולכן התיר בספרים ובכורות כמבואר בדבריו, תוספות ד"ה **וכן**, ערובין קא. כיוון שאין צורך באוירו, וכנראה שלכל אדם אין בו שמוש, ולכן לא גזרו בו רבנן. מה שאין כן כשסובייקטיבית אינו משתמש ולא בנאו לשם כך, שהרי התוספות לא תלו את ההיתר במחשבתו של האדם ויתר על כן התנגדו לפרוש רש"י התולה את האיסור בביעתא קידרה וכו'.²² בדעת ר"י בלבד שאינו מתכוון אסור, וכתבו שכיוון שמתכוון למה שהוא עושה, היינו - שמודע למה שהוא עושה, ובוודאי שיוצר החלל תחת המבנה, גם רש"י אסור. והיינו, שאין תלוי הדבר בכוונתו הסובייקטיבית אלא רבנן גזרו בכל מבנה מעין זה שדרך להשתמש באויר שתחתיו,²³ אף באהל דדמי לאהל טפי, היינו בדיר שכראה שמתמת גדלו ראה להבדילו. מכל מקום הצריך בו מתיצות כדי שיקרא שם אהל עליו, ולא הסתפק בגג בלבד. כן רואים בתוספות ד"ה ב"ה, שבת לו: "התם משום דדמי אהל טפי אסור אפילו בלא עשיית דפנות אבל קדרה דלא דמי אהל כולי האי לא אסרו חכמים בלא עשיית דפנות". תוספות אינם אומרים שכיוון שהמתצלת פרוסה לצל הרי שבעשיית הגג בפ"ע יש איסור, אלא אומרים שאין צורך בעשייתם בשבת, ולא שאין צורך בהם כלל. הדגש הוא, אם כן, על העשייה בשבת. וגם בתוספות ד"ה ופורסין, שבת מג: אומר שלא יעץ רב לרי הונא לעשיית הדיר מלמעלה למטה בשבת, כיוון שהדיר כבר היה עשוי, היינו במתיצותו, ובעצם עשה אוקימתא ולא נקט בכלל שכל שעשוי לצל - יש אסור אף בבניית הגג בפ"ע בשבת. ועקרון זה ברור כשיטת התוספות מעצם ההשוואה בין הסוגיא בביצה לב: לגבי גזירת ר' יהודה, לסוגית מת המוטל ברמה, שבת מג: התוספות מסבירים ההתר בפריסת המתצלת על גבי הספסלין באופן העשייה, היינו שעשוי מלמעלה למטה. וכל זאת כאשר היתר מלמעלה למטה נאמר באהל דממילא על פי השיטות המחלוקת בין אהל לצל לבין אהל דממילא.²⁴

22 ביצה לב.

23 ראה רא"ש בביצה לג.

24 ישנו קושי בשיטת התוס' כפי שהוסברה לעיל, היינו שאין אהל עראי בלא מתיצות בשני מקרים המובאים בגמרא: האחד זין גוד, שבת קלת. וכן מ... קלת: שלכאורה מייירי בלא דפנות ואסורים משום אהל אך לפחות לגבי סיאני ייתכן ואין מדובר באסור אהל, וכפי שפירש זאת

- ד. לגבי דרך ההתר "מטה כסא טרסקל ואסלא" הסביר כרשי" שמותר בגלל שישנו חבור כבר מערב שבת. תוספות ד"ה כסא טרסקל, "שהוא קבוע בכסא" (העור), ולשיטתו היינו שיש גם מחיצות המחוברות, ונוטה כל המכלול יחד, שכן בלא מחיצות אין אישור כלל.
- ה. מלמעלה למטה. ראה שאינו דרך בנין ובשבת מג: ד"ה פורסין, ראה שאינו דרך בנין אהלים רק שכשמדובר במחיצה הלכתית לא מהני מה שעושה מלמעלה למטה, שכן בעצם העמדת המחיצות ישנו אסור. וכך יש להסביר בסוגיא בערובין מד, לגבי דופן שלישית בסוכה - שיש אסור בעשייתה אף דהוי מלמעלה למטה.²⁵

שיטת הרא"ש

- א. אין אהל בלא גג טפח, למעט מחיצה מותרת - שנחשבת אהל עראי.²⁶
- ב. גם כשיש טפח בגג ושתי מחיצות כמו בטלית כפולה, הוי אסור דרבנן בלבד, אף שעושה הכל בשבת. שכן מסביר הרא"ש דין טלית כפולה, שבת קלח: אות ב. ואם כך, צריך לומר שלדידו אהל קבע הוי רק כשעושה אותו לזמן, ולא עראי, וכמו שמצינו בר"ח, עיין שם.
- ג. ייתכן אהל בלא מחיצות, היינו גג טפח בלבד. כאשר מדובר באהל

רשי"י, ואף שבערובין קב: הביא פרוש ר"ח, מכל מקום הביא פירוש רשי"י ברישא, ורק אחר כך פרוש ר"ח על פי פרוש רשי"י. ואמנם הרא"ש הבין שהתוספות לא גורסים בגמרא אלא וישב זאת עם פרוש ר"ח, שהאסור מצד אהל גם למסקנא. אך לא ראינו בתוספות במפורש כגירסא זו ואולי למד זאת מכך שתוספות לא כתבו אלא בשמו של הדבור המתחיל, והסתפקו רק ב"הא"י כשם לד"ה וזו ראייה קלושה. אך גם לו יהי כדברי הרא"ש שהתוספות לא גרסו "אלא", עדיין אין מוכרח שלמדו איסור כובע משום אהל, זה רק יותר נוח לומר כך. אך אין הכרח. והראייה שתוספות עצמם הביאו שני הפרושים ולא ראו באחד מהם כלא מתיישב עם הפשט, ולגבי גוד הרי שהמציאות בגוד אינה כה ברורה, ואף שרשי"י הסביר דין גוד בלא מחיצות, מכל מקום לגבי גוד בכסכסיה הסתבך בפרוש הדברים, וכתב שזהו פרוש הגאונים ואינו יודע מהו. והמ"מ כתב שיש בזה פרושים רבים ולא פרט. ולפחות הרמב"ם והראב"ד לא הסבירו כפרוש רשי"י לגבי גוד בכסכסיה, ואם כן - אין לחייב את התוספות בפרוש רשי"י, ויש לשער שיסבירו דין גוד במחיצות. וכך פרשו התוספות שאר הדינים בחומרי מתניתא שהביא אביי, שבת קלח: והתוספות כתבו שם בד"ה כסא, שיש אחידות בין הפרטים השונים שהובאו, כך כולם נאסרו משום אהל, ועל כן יש לשער שיסביר גם גוד שמדובר במחיצות.

25 לרשי"י כתוצאה מסוגיא זו יש לומר שמלמעלה למטה הוי רק כשמוחזק בידי אדם, כפי שפרשנו בדבריו לעיל, אך לתוספות יישר ההתר כפשוטו, ומרחב יותר, והיינו כל שהג קודם בעשייתו לדפנות.

26 רא"ש, שבת קלח: שכתב בכלת חתנים כפרוש רשי"י, היינו - שאין בגגה טפח. לכן מותר לפרסה אף בלא חוט ומשיכה.

- העשוי לשם כך, או בבניין חשוב (כנראה כוונתו לגדול).²⁷
- ד. לרא"ש אין הבדל בין גג העשוי ע"י פריסה או גוף אחד מוצק, שכן משוה בין המקרים שהובאו במימרת ר' יהודה, היינו - ביעתא וקידרא וכו', למקרה של הנהו דכרי דר"ה שם אומר לו רב כרוך בוציא וכתב ששם פשוט אין צורך במחיצות, כיוון שעשוי לשם כן, או מפני שהוא בניין חשוב ולא תלה השוני בהיות הגג עשוי ע"י פריסת מחצלת.
- ה. משיחה מועילה גם כשמבחינת המבנה הוכשרו התנאים להיותו אהל קבע, אלא שבזמן אינו עשוי לקבע, כך מצינו בטלית כפולה ובכלה בפרושו בשבת קלח: אות ב.
- ו. מלמעלה למטה מהווה דרך התר לבניית האהל - כל שהגג קודם לדפנות, רק כשאין אסור בעשיית הגג בפ"ע. ואם יש אסור, לא מהני מה שמוחזק בידי אדם. כך משמע מפרושו לדין סיאני, שבת קלח: אות ג, ומפרושו בביצה לג: אות יא, שב... דכרי דר"ה לא יועיל מלמעלה למטה. וכן מהשמטתו סוגית מת המוטל ברמה.

שיטת הרשב"א (רבו של הרשב"א)

קשה לראות ברשב"א שיטה אחת מסודרת. ביסוד הדברים נראה, שהרשב"א הלך בשיטת התוספות. הרשב"א מצטט הרבה פעמים את התוספות בכל הנוגע לאהל עראי. כן בערובין קא: שם מובאת שוב מימרת ר' יהודה, מביא הרשב"א את קושיית התוספות על רש"י לגבי פירושו ל"ביעתא", ומביא את הסברו, שאין אהל בלא מחיצות ובעינין אף שיעשו המחיצות בשבת. וכמובן שבוה מתייחס לאהל עראי, אלא שכתב גם יוצא דופן אחד והוא כשהדפנות קבועות כדפני הב"ת אז הפריסה לבד גם כן נאסרה. ויתכן שזהו פרושו לדברי התוספורה בריש פרק כירה, ד"ה בית הלל, שהסבירו האיסור כהנהו דכרי דר"ה בכך ש"דמי כאהל טפ"י ולא כפי שמשמע בתוספות עצמם בביצה לב-לג: ד"ה ביעתא, שהגודל הוא שגורם לאיסור, אף בלא מחיצות. עוד הביא שם הרשב"א בשם התוספות ההתר בספרים לפי שאין צריך לאויר שתחתיהם. ואם כן משמע שהאסור באהל עראי הוא בעשיית הגג טפח

27 רא"ש, בביצה לג: אות יא, "ומשי"נ בפוריא שאסור לתת הרגלים תחלה... לא יתכן לאסור זה אם לא שיהא הרגלים ד' דפין מחוברין בארבע דופני התיבה, דאין אהל בלא מחיצות והא דאמה בפרק בתרא דערובין (קב) ברוך בוציא ושי"ר בה טפח אלמא דמקרי אהל בלא מחיצות התם שאני דהוי בנין חשוב, וגם עקר כוונתו לעשיית אהל, אבל בניין עראי כזה - לא מקרי אהל בלא מחיצות". ונראה שכשאחד התנאים מתקיימים שוב, אין צורך במחיצות. כך משמע מפרושו לדין סיאני, שבת קלח: אות ג, שאסור אף בלא מחיצות מדין אהל. ואף שלא מדובר בנין חשוב. וכן מסביר גם הק"נ שם. ומתאים מאד להשמטתו את ס:גית מת המוטל בחמה, שבת מג: שם משמע לכאורה שמותר לפרוס אהל מלמעלה למטה, אף שעקר כוונתו לעשיית אהל.

עם המחיצות, ממש כפרוש התוספות.

ונראה שלרשב"א יש צורך בעשיית ג' מחיצות שכן בפרושו לערובין קא: כתב על המקרה שהביא ר' יהודה "ביעתא", הביא את ר"ח שמפרש שנותנים ג' ביצים ועליהם ביצה רביעית. וגם בשבת קלח, מסכים הרשב"א "ובודאי שאין משום אהל אלא בשצריך לחלל שתחתיה והוא שיש לו שלש מחיצות". ואולם בביצה לג: הביא ממש כדברי התוספות ולא כתב ג' ביצים אלא "שלא יתן ביצה מכאן וביצה מכאן וביצה על גביהן". ושוב הביא התר הספרים, וע"כ מפרושו בערובין וביצה ובשבת קלח. עד שאלתו מגוד ממשע שסובר לגמרי כפרוש התוספות. ואולם אחר שהקשה מגוד שהביא אביי כדבר שאסור לעשותו, והוא בלא דפנות, כתב: "ותימה לי דגוד מי עביד ליה מחיצות גמורות רחבות? והלא אין פורסין אותו אלא על קונדסין, ופריסת השלחן אפשר שהיא מותרת מפני שאין משתמשין באויר שתחתיו". אם כן בלשון של שמא רוצה לחלק בין דבר שרגילות להשתמש באויר שתחתיו, שאז אף בלא מחיצות אסור לפרסו, בועד שתחת השלחן היות ואין רגילות להשתמש תחתיו, לכן רק כשעושה מחיצות - אז דומה הדבר לאהל, ואסור מצד אהל עראי. והרשב"א ממשיך במיטות שלנו, ונותן פרוט רב מה אסור ומה מותר, ולא התייחס כלל למחיצות. והוא מתאים לדבריו האחרונים - שכל שצריך לאויר שתחתיו שוב אין צורך בעשיית מחיצות, ואסור בכ"א, ומשמע גם מדברי בתוספות בביצה לב-לג: ד"ה ביעתא, שמטות שלנו מיירי בלא דפנות ונראה שעל כן נקט הרשב"א מיטות שלנו. ואם כן ייתכן וזו מסקנתו - שכל שצריך לאויר שתחתיו, שוב אסור אף בלא מחיצות. וכך לפחות הבין זאת הר"ן והבית יוסף שציטט את הר"ן בשם הרשב"א, שהביא רק דבריו האחרונים.

עוד הביא הרשב"א את פרוש רבו, והכוונה כנראה לר' יונה, שמסביר גוד בכסכסין, שמותר ע"י שניים כיוון שהם מותחים אותו קודם לנתינתו ולפי זה מסיבר הרשב"א את הצורך במלמעלה למטה, אף בגוף קשיח כקדרה, רק בשעושה את הדפנות - ואז הוא דרך בנין מלמטה למעלה, אף שאין פריסה. אם כן, כל שיש פריסה - אסור אף בלא עשיית מחיצה. וכל שאין פריסה - מותר כל שאינו עושה המחיצות, או שעושה מלמעלה למטה. ודבריו אלו תואמים להסברו ברשב"א שבת קלח: במשמרת - שכל שצריך לאויר שתחתיה נאסר בפריסה, ולכן אסור לתלות משמרת לשמרים, בעוד משמרת לרימונים מותר לתלותה, כיוון שאינו צריך לאויר שתחתיו. כן ... הרשב"א בשם הרשב"א, ולא הזכיר שם מחיצות בדבריו, ורק הרשב"א עצמו הוסיף שם דין המחיצות. ואם כן דברי ר' יונה מזכירים מאוד את שיטת הרי"ף והרמב"ם, ראה לקמן שיטתם.

עוד משמע מר' יונה שמקבל שיטת רש"י בעשיית דפנות, שכל שנתונה במיבנה - ממשיך מגמת הגג ועושה אהל עראי בכך. שכן הסביר בכלה האסור בירידתה טפח למטה מהמטה בכך שהמטה נעשית גג כיוון שהכלה למעלה פרוסה לשם אהל. אם כן המחיצות גם כן נחשבות לעשיית אהל והמטה נעשית גג. ובזה מבחין בין כלה שפרוסה לצל לבין סדינים שאינם פרוסים לצל, ועל כן מותר אף שירודים תחת

המטה.

אם כן, איך שלא נסביר את שיטת הרשב"א, על פי שלושת השיטות שהובאו בו, אין הבחנה בין עשוי לצל לאהל דממילא. בשיטת התוספות ברור שלא, כפי שהוכח לעיל, ובשיטתו ישנה רק חלוקה בין צריך לאויר שתחתיו לשאינו צריך לאורי שתחתיו. מבחינה אוביקטיבית - אם רגילות להשתמש בחללל שתחתיו אף שמדובר באהל דממילא (היינו שיאן עשוי לצל או שלא נעשה לשם כך) מכל מקום אין צורך במחיצות. ובפרוש ר' יונה בוודאי שאי אפשר לראות חלוקה שכזו, מה גם שיייתכן וממש סובר כרמב"ם ונמצא, אם כן, שלפחות על פי שיטת ר' יונה ישנה חלוקה בין אם הגג עשוי מחומר קשית לבין גג העשוי בפריסה.

שיטת הריטב"א

- א. בסוגית כלה וטלית כפולה, שבת קלח: פרש כרש"י שבלא שיש טפח בגג מותר לפרסה לכתחילה, ורק כשיש בגג טפח - הוי אהל עראי. ואין לפרסה בלא חוט ומשיכה, ועל כן לא ניתן לדעת מהו המבנה שקרוי אהל קבע מעבר לשאלת הזמן.²⁸
- ב. לגבי הצורך במחיצות בכדי שיהא שם אהל עראי על המבנה, כפי שדרשו התוספות, הרי שהרשב"א פחות פורמאלי בדרישה זו, ואומר שיש צורך לדון כל מקרה לגופו, וכל שהמבנה משיג את מטרתו בלא מחיצות, מקרי אהל עראי - גם בלא מחיצות. ורק כשיש צורך במחיצות, כמו למשל במבנה העשוי לצל, שאין הגנה מפני החמה לאורך כל שעות היום בלא מחיצות, בכהאי גוונא יש צורך במחיצות. אם כן, הצורך במחיצות הינו פורנציונאלי.²⁹
- ג. אהל עראי הוא דווקא כזה שעשוי לשמוש תחתיו, ונראה שנבחנו אוביקטיבית, שכן כך מסביר ההתיר בפריסה לרימונים (שבת קלח). וכן עשיית הטרכסל והאסלא שעשויין לשמוש למעלה בלבד, ולא ... לחלק

28 שבת קלט: ד"ה לי שלח להו כדומי בר יחזקאל וכו', מקשה הריטב"א: שישלחו להם שכשאין בגג טפח מותר לפרוס, ומשני שסתם כלה - יש בגג טפח. מכאן מפסיק כרש"י, במחלוקתו עם הרי"ף.

29 (1) כך משמע מפרוש הריטב"א בדברי רש"י, בד"ה טלית כפולה, שבת קלח: שהצורך בעשיית המחיצות הוא כיוון שמדובר שם בשפרוסה להגן מפני החמה, הרי שבלא מחיצות, לא תושג מטרה זו, ואף שבארתי לעיל, כוונתו של רש"י בזה, מכל מקום נלמד מן שיטתו של הריטב"א בזה.

(2) כן משמע מפרושו בשבת קלח: כשמצטט דברי הרשב"א במטות שלנו, וכפי שבארתי בדברי הרשב"א, מיירי בלא מחיצות ובר"ז אסור, כיוון שמסיג השמוש תחתיו - אף בלא מחיצות.
(3) וכן יש להסיבא אסור סיאני שפרש הריטב"א משום אהל, בשבת קלח: אף שעשוי בלא מחיצות.

בדעת העושה. ועוד שכל שיטתו, ראה לקמן, באסור עשיית אוהל עראי - הוא דווקא כשעושה כדרכו. ואם כן, אף שבדעתו להשתמש תחתיו, מכל מקום אין זה דרכו, ובוזה לא יאסר מצד אוהל עראי.³⁰

ד. בענין מחיצה מותרת פסק כתוספות - שאסור לעשותה משום אוהל עראי.³¹

דרכי התר

- א. **טרסקל ואסלא**, בשבת קלח: ראה לבאה התרן משום שעשויין לשמוש למעלה בלבד.³²
- ב. לגבי **גוד בכסכסיו**, שבת קלח: ביכר שיטת הרמב"ן בזה, והיינו מצד שניים שעשאוה ואף שבדרך כלל רק פטור, בכהאי גוונא שהוא אסור דרבן בלבד, מצד אוהל עראי, מותר לכתחילה במציאות של שניים שעשאוה (בעוד שכלה אפילו בעשרה אסור לעשותה - כיוון שהיא גדולה, ואין אחד יכול לפרסה לבדו, ממילא הוי זה אינו יכול וזה אינו יכול שחייב ב... לשיטת תנא קמא, שבת פרק עשירי משנה ה', לכן נשאר אסור במלי דרבנן).
- ג. **דין מלמעלה למטה** - משום שהוא שנוי מדרך העשיה הרגיל, ודווקא במבנים, שרגילים לעשותם מלמטה למעלה, אך כל שרגילות ליתן קודם הגג - שוב אין התר בעשייתו מלמטה למעלה.³³
- ד. פריסה טפח - כבת בערובין קב: שמהני דווקא חוץ מהעגול. היינו, מהקוטר של המחצלת כשהיא מגולגלת.³⁴
- 30 (1) כן מסביר הריטב"א את ההבדל שבין משמרת הניתנת לרימונים לבין זו שניתנת לשמרים, שאסור לנטותה מפני שעשויה לשמוש תחתיה.
- (2) בשבת קלח: כן מסביר החת"ר בעשיית כסא ואסלא - שאינם עשויים אלא לשמוש למולה ולא למטה ורוצה מפני כן להתיר אף עשיית השלחן.
- 31 כך מדבריו בערובין מד, לגבי דופן סוכה. ואף שרצה להוכיח מפרשו רש"י שגם שרש"י חזר בו, אין הדבר כן, לעניות דעתי, כפי שראה לבאר דבריו לעיל.
- 32 ואם כן, נראה שאין לו התר בשהגג כבר קבוע במחיצות, וגם אי הפריסה אינה מהווה פונקציה לשיטתו. ונראה כן גם מפרושו לגוד בכסכסיו, שבת קלח: ביכר שיטת הרמב"ן בזה על פני שיטת ר' יונה שראה לחלק בין פורס הגג לבין שנותנו כשכבר מתוח (עיין לעיל בשיטת הרשב"א).
- 33 (1) כן בדבריו בשבת קלו: שמפרש האסור בנטית המשמרת בשבת אף שנותן הכלי רק אחרי תלית המשמרת, משום שדרכה בכך.
- (2) ונראה שדרך התר זו ממשיכה מגמת החת"ר בלב הסעיף הקודם שכל שבדאורייתא פטור - באהל עראי מותר לכתחילה, ולכן שנוי שבאסור תורה הופך לאסור דרבנן באהל עראי התר לכתחילה.
- 34 וכתב כן על פי פרוש תוספות, ומכל קום ר' שיתכן ואף ברש"י אפשר לומר כן.

*אם כן, על-פי האמור בדבריו, לא ניתן למצוא חילוק בין אהל העשוי לצל, לבין אהל דממילא, ואדרבא - כל שעשוי לצל - ישנה דרישה למתיצות.

שיטת ר"ח

- א. בכל אהל ישנה פריסה, והיינו שימת גוף רך ומתיחתו על שלד. ובאופן שיישאר כן מתוח. ואילו כל שמדובר בגוף קשיח, כל שיעשה ממנו מבנה, מקרי בונה, ולא עושה אהל עראי.³⁵
- ב. אהל קבע מקרי כל שיש בגו טפח, ונוטה לזמן (לא ברור לכמה זמן). לעומת זאת, כשישנה פריסה של טפח בגג, אך אינו נוטה לזמן, הוי אסור דרבנן בלבד.³⁶

35 כך משמע מפרושו למימרת ר"י שהובאה בערובין קא: "וכיון שהזכיר בזה המקום סמיכת הדלת, מושכת גם אלו שהן אסורין משום בניין בשבת, ואמר ר' יהודה שאם שינה מדרך בנין האי מדורתא ביום טוב, ונתן עצים שעליה מלמעלה למטה, כגון... שלא כדרך בנין מותר. אבל אם נתן עץ אחד על חברו ממטה ועלה למעלה, הרי זה דרך בנין ואסור". אם כן, למד שהאסור בעשייה מלמטה למעלה במימרת ר"י היא מצד בונה, וזאת נלמד פסמיכת הקפת החביות במשנה לדין סמיכת הדלת. מעבר לכך לא הזכיר כמימרת ר"י דין אהל כלל, רק דיבר על בונה. וגם שב בביצה לב: ציטט הירושלמי שאומר בפרק ד' הלכה ח', אין אקפיין שתי חביות וכו' "משום בונה" (ואמנם רש"י שם הסביר הירושלמי "שנמצא עושה כפיין בירה ועליה הקדירה אהל", אך כל כוונתו הוא להסביר המציאות בלבד, ולא שייך המימרא לדין אהל). גם עוד ניתן לראות שיטתו זו של ר"ח מפרושו למטה, שם הסביר המציאות בעצים בלבד, ולא כרש"י וראשונים אחרים ששלבו גם פריסת העור על המטה.

36 (1) שבת קלח: בחומרי מתניתא שהביא אביי בין אלו שאסורים מדרבנן כתב כילה, ופירש ר"ח שיש בגג טפח, אם כן, אף שיש בגג טפח בפריסה - הוי אסור דרבנן בלבד.

(2) ערובין קב: לגבי כלת חתנים, אחר שהביא ר"ח התנאים בכדי שתותר פריסתה כי אי איתחד מהכך (מהתנאים) אסור. והרי שאחד מהתנאים האמורים בה הוא שלא יהיה טפח בגגה, ור"ח השווה כל התנאים זה לזה, ואם בשאר התנאים גם לא מתקיימים הוא אסור דרבנן בלבד, כמו "אין בשפועה טפח", הרי שגם תנאי זה, כשאינו מתקיים, והיינו שיש בגג טפח, זהו אסור דרבנן בלבד.

(3) שבת קלח: לגבי טלית כפולה כתב "אהל עראי הוא. ומפני שאין בגג טפח, וכא בפחות משלשה, לפיכך פטור אבל אסור. ואם היו עליה חוטין - מותר". היינו, הקדים לומר שטלית כפולה הינה אהל עראי, בלא קשר לכך שאין טפח בגגה, ורק המשיך שאין בגג טפח כהסבר לכך שמועיל בה חוט ומשיכה לפרסה לכתחילה.

(4) ועוד שם לגבי דברי הגמרא: "מטה מאי אף כלה אסורה". נראה שהבין שמדובר במטה של טרסיים שיש חיוב בבנייתה מדין בונה, ואף באהל הבין שמדובר כאן בחיוב דאורייתא, מכיך שנשנו יחד, ופרש כך "כלה יש בגג טפח או בפחות משלושה סמוך לגג טפח. שמצינו באהלי טומאה טפח. והנה נטה אהל קבוע". שוב הפריד בין הדברים כי תחילה שיש בגג טפח, ורק אחר כך שנטה אהל קבוע. והוא ממש כמתבאר שדוקא כשיש בגג טפח ופרוס לקבע - אז ישנו

ג. גם במחיצה יש אפשרות שיקרא אהל עראי, אך שוב יש צורך בפריסה. כן משמע מפרושו לפקק החלון בגמרא שבת קטו: "שאם יה בו פקק פוקק במקצת החלון ר"א אוסר למשכן כנגד כל החלון, וחכמים מתירים להוסיף. כיוצא בו בסוף המוצא תפילין, הנהו דכרי דהווי לר"ה דביממא בעו טולא" וכי. והיינו, שמקביל ממש פקק החלון ל"הנהו דכרי". ובשבת קלח: באר וילון פרוש פרוכת - מותר לנטותו ומותר לפרקו, וזהו בזמן שכרוכין עליו ב' חוטין או משיחות, דלא גרע מטלית כפולה. ואם כן, זהו אהל עראי נחות, שאין אפשרות להגיע על ידו לחיוב דאורייתא, ואולי מפני זה התיר נטיתו ע"י חוט ומשיכה. ובקשר לדבריו בוילון שיש צורך בחוט ומשיחה כדי שיותר לנטותו בשבת. מהו הקשר בין וילון לדין אהל? אפשר להסביר דברי ר"ח בזה על פי דרכו של רש"י במחיצות הנתונות במבנה, ראה לעיל. והיינו, שכל שהמחיצה נתונה במבנה בעל גג, הרי שהדופנות ממשיכות מגמת הגג, ונחשבות מאחילות, ולכן הצורך בחוט או במשיחה. והדבר מתאים לפרושו בכלת חתנים, קלח: הווא דלא נחית מפוריא טפח ראה "וגם אינה יורדת למטה מן המטה טפח". וכמו שבא זאת רש"י - שהמטה נעשית גג. עיין שם. ואולם הרמב"ם באר הדברים אחרת, וראה לקמן בשיטתו.

דרכי התר

- א. מטה כסא וטרסקל - באר בשבת קלח, שיותר לנטותן משום שעשוין לשמוש למעלה בלבד, ועל כן לא נחשבים לאהל עראי, כשיטת הריטב"א (לעיל עמ' 324) ודלא כפי שביארו שא"ח שהו אמשום שהגג כבר מחובר לשלד.
- ב. חוט ומשיכה - נראה שמועיל רק במבנה שאין לו גדר דאורייתא, ולשיטתו היינו שאין בו גג פרוס טפח.³⁷

חיוב מן התורה (ואף שינתן להסביר והנה מלשון ונמצא, והיינו סכום הדברים, ולא תאור נוסף, ו"שנטה" יתפרש על לשון עבר, ואם כן - אף בלא שנטה לקבע ישנו חיוב. מכל מקום כבר הוכחה שיטתו לעיל, ולא ניתן לומר כך).

(5) בשבת קלח: לגבי גוד בכסכסיה שהותר בשניים, בעוד שבכלה אפילו ... לא רחב לבאר שמדובר כשיש בגג טפח, וזהו שוב מפני שמדובר באסור דרבנן בלבד, ועל כן כתב שנטהו לקבע.

(1) זאת מפרושו בטלית כפולה "אהל עראי הוא. ומפני שאין גגה טפח ולא פחות שלשה, לפיכך פטור אבל אסור, ואם היה עליה חוטין - מותר". וכבר כתבתי לעיל להוכיח שמפני שאין בגג טפח, הוא נמוק להתר מחוט ומשיכה.

(2) בפרושו לערובין קב: כתב לגבי המקרה המובא בגמרא "הנהו דכרי דרה... זיל כרוך בוציא ושייר בה טפח" שהבוציא פרושו מחצלת, ואמר לו רק לשייר בה טפח, ולא הזכיר כלל חוט

ג. מלמעלה למטה - מחוייב בדין בונה בלבד, והיינו - שאין פריסה של גג טפח, אלא מדובר בגוף קשיח הנתון למעלה כגג, כיון שכך באר דברי ר' יהודה הן בערובין קג, שם הביא דברי הירושלמי "משום בונה", והן בביצה לב-ג, שם לא הזכיר כלל שם אהל. וראה מה שנכתב בשיטת ר"ח באות א לעיל.

שיטת הרי"ף

- א. פריסת גג טפח היא שמשווה למבנה שם אהל קבע ללא קשר לכמה זמן נוטהו, כן מתבאר מדבריו על הגמרא שבת קלז-קלח: (נו בדפי הרי"ף) "טלית כפולה לא יעשה ואם עשה פטור, אבל אסור ואם כך עליה חוט או שמיחה מותר לנטותה לכתחילה, פירש כגון טלית כפולת שקשרה בין שתי כתלים והיא משולשלת ומגעת לארץ, ונכנס בין שני קצותיה ויש תחתיה בצל, ואין בגגה טפח ולא בג' סמוך לגגה טפח, ולפיכך אינו אהל קבע אלא עראי הוא. ומפני שאין בגגה טפח ולא פחות מג' סמוך לגגה טפח, ולפיכך פטור אבל אסור. ואם היו עליו חוטין ונטה אותם היום מותר". מכאן עוה בברור שאהל שיש לו גג טפח, זהו אהל קבע וחייב, ללא קשר לכמה זמן נוטהו.
- ב. דבר נוסף שנלמד מטלית כפולה הוא שחוט ומשיחה מועילים רק כשמדובר באהל עראי.
- ג. דין מלמעלה למטה מהווה דרך היתר רק כשמדובר בניין עראי, ולא באהל קבע או עראי, שכן כל מימרת ר' יהודה, בביצה לב-ג, הסביר מצד בניין. לגבי המשנה, אין מקיפין חביות וכו', הסביר משום בונה כירושלמי שהביא ר"ח. ואף שבהמשך לגבי קדרה בלבד כי "וכן קדרה כששבת אותה לא יניח אבנים בתחילה, ויתן עליהם את הקדרה שנמצא כמאהיל אהל אלא" וכו'. הרי שהדברים יוסברו כפי שכתב לעיל בשיטת ר"ח, והיינו - שרק בדי להבסיא את המציאות דיבר באהל, והיינו - שהקדרה משמשת גג, והאבנים כדפנות, אך האיסור רוא מצד בונה. וכפי שהוסבר בנספח, אפשר להגיע למסקנה כזו מדברי הגמרא, עיין שם. ועל פי זה, מובן מדוע לא הביא סוגיית עשיית מתיצה למת, בשבת מג, שכן לא פסק שאין כלי ניטל אלא לצורך דבר הניטל, ולגבי האהל שנעשה שם למת נראה שהבין בזה כרמב"ם שלא נעשה שם אהל, אחרת לא מועיל מה שעושים מלמעלה למטה, שהוא דין התר בבונה בלבד, ולא באהל.

ומשיכה בזה. בניגוד לשאר ראשונים והתוספות במקום, שהתלבטו אם מהני חוט ומשיכה בזה.

שיטת הרמב"ם

- א. הרמב"ם מבין בין מבנה שגגו העשוי ממקשה אחת ללא פריסה, לעומת מבנה שגגו עשוי מחומר רך, ופרסו על גבי שלד ומתחו, ויש לו קיום כך מתוח. שהראשון אינו נדון מצד אהל - אלא מצד בונה, ואלו השני הוא שנדון מצד אהל.³⁸
- ב. נראה שישנו שם אהל, ולפחות אהל עראי, גם בגג בלבד ללא דפנות, שכן כתב בפרק כב מהלכות שבת, הלכה כז: "העושה אהל קבוע... ומותר להוסיף על אהל עראי בשבת, כיצד טלית שהיתה פרוסה על העמודים או על הכתלים והיתה כרוכה קודם השבת אם נשאר ממנה גג טפח מתוח הרי זה מותר את כולה בשבת" וכו'. הרמב"ם מציין אפשרות שהטלית פרוסה על גבי עמודים בלבד - ובכל זאת מותר רק משום שפרוסה טפח מערב שבת.
- ג. כל שיש במבנה גג טפח - זהו אהל קבע, לעומת אהל שאין בגגו טפח - שזהו אהל עראי. שכן באר דין כלה לעומת כלת חתנים. והיינו, שהלך

38 (1) בבאור דין סיאני המופיע בגמרא שבת קלח: ראה הרמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה לא "כובע שעושין על הראש" וכו' "מותר ללבשו", בעוד ש- "ואם הוציא מן הבגדים" וכו' "כנגד פניו כמו אהל והיה מהודק על הראש והיתה השפה שהוציאה קשה ביותר כמו גג אסור מפני שהוא עושה אהל עראי". נראה שדבריו הראשונים אמורים בכבוע שעשוי כולו מקשה אחת, מוגוף קשיח, ללא פריסה - ולכן אין כל אסור בחבישתו, בעוד שבדין השני שמביא הינו שמוציא מהבגד. אם כן, מדובר בחומר רך אלא שמדגיש הרמב"ם שהיה מהודק על ראשו, היינו - זו המתיחה ואחר כך כתב שהשפה קשה, היינו שנשארת כך מתוחה ויש לה קיום כך, ואז ישנו איסור מצד אהל עראי, ונראה שכן מסביר קושיית הגמרא "אלא מעתה, שרביב בגלימא טפח הכי נמי דמיחייב? אלא לא קשיא, הא - דמיהדק". היינו שגם למסקנא מבין הרמב"ם שמדובר כשרביב בגלימת אלא שכל שהוא מהודק כך אחרי המתיחה, זהו האסור. להבדיל ממתיחה סתם של הבגד שאין לה קיום, כך ותוזרת למצבה הקודם מייד עם עזבו את שולי הבגד.

(2) נראה שכן יש להסביר דבריו בהלכה נח שם. "מותר להניח מטה וכסא" וכו', "שאין זה דרך עשיית אוהל, לא קבע ולא עראי" לעומת תחילת ההלכה "אין תולין כלה" ומנמק זאת שאין זה דרך עשיית אוהל לא קבע ולא עראי. היינו, שאין פריסה במטה וכסא ועל כן שרי, בניגוד לכלה בה יש פריסה.

(3) דין משמרת בפרק כא הלי יז: שם כתב שאסור לתלות את המשמרת כדרך שהוא עושה בחול, שמא "יבא לשמר". לכאורה, נראה שכן מבאר איסור תלית המשמרת - כפי שיש מהראשונים שבארו כך דברי הגמרא, שבת קלז. ועד כאן הכל ברור, שאין במשמרת דיון מצד אהל, אך קשה ממה שכתוב בפרק כב הלכה לג: "בגד שמכסה בו פי החבית לא יכסה בו את כולה מפני שנעשה אהל... המסנן בכפיפה מצרית לא יגביה קרקעית הכפיפה מן הכלי טפח כדי שלא יעשה אהל עראי בשבת." אם כך דן בזה מצד אהל, ועל פי משכתוב לחלק בין גוף שאי בו פריסה לכה שיש בו פריסה, יש לומר שהמשמרת הינה כמסננת של ימינו, שיש לה מסגרת ואין בה פריסה, אלא נותנה כמות שהיא על הכלי. ועם כך אין בזה איסור כלל מצד אהל, רק הבעיה מצד עובדין דחול, כיוון שזוהו כלי מקצועי, בעוד שבגד שניתן על הכלי, וכן כפיפה מצרית - אין להם מסגרת, וכדי להשתמש בהם מותרת על פי הכלי וקשרן כך, וזהו האסור מצד אהל עראי.

בזה בדרכם של הרי"ף ורי"ח ודלא כרש"י אלא ש... לא ברור כמי פסק, אם כרי"ף, שכל שיש בגג פריסה שלטפת - זהו אהל קבע, ללא קשר לכמה זמן נוטהו; או כרי"ח, היינו - שאף בשיש בגגה טפת - אין חיוב דאורייתא אלא בפריסה לזמן ארוך. רק פסק שפריסה בגג טפת מהווה תנאי לחיוב דאורייתא.

דרכי התר

א. מלמעלה למטה - ברמב"ם זוהי דרך התר בבניית בנין עראי בלבד, אבל באהל אינו מועיל בזה.³⁹

39 (1) נראה שהרמב"ם הגיע למסקנה זו מתוך שבודד מימרת ר' יהודה המופיעה בביצה לב-לג; וכן בערובין קא: כך משמע (א) ממקומה של המימרא בהלכות שלא קבעה כמו יתר הלכות אהל עראי בהלכות שבת פרק כב, אלא קבעה בהלכות יום טוב, פרק ד'. (ב) זרש הרמב"ם לפוריא, היינו - מטה (המופיעה במימרא כדבר שאין לעשותו מלמטה למעלה) בפרק כב הלכה טו "וכן המטה אוחז הקרשים למעלה ומכניס הרגלים תחתיהן", היינו הסביר הדבר בגופים קשיחים בלבד, ללא פריסה, שלא כרש"י וראשונים אחרים ששלו פריסת עור על המטה. (ג) יתרה מזאת, ביצים הסביר שלא יעשה שורה על גבי שורה, כעין מגדל, לאורה משמע שאף לא נוצר חלל ואם כן ברור שהרמב"ם לא ראה בזה בעיה מצד אהל, אלא מצד בונה. ובה תתורץ קושיית הכסף משנה שהקשה על התוספות מביצים, שהלא אינו צריך סאור שתחתיהם ומלבד זה קשה לכל מהרואים במימרת ר' יהודה כדין מדיני אהל. שהרי אין בביצה שיעור טפת בגג, ואם כן -מדוע יאסר אהל שכזה, אפילו ייעשה מלמטה למעלה.

(2) ועל פי זה מתבארים דברי הרמב"ם לגבי מימרת ר' הונא במת המוכל בחמה, שבת מג: שכן כתב הרמב"ם בהלכות שבת, פרק כו הלכה כב: "היה מוטל בחמה ואין להם מקום לטלטלו או שלא רצו להזיזו ממקומו באין שני בני אדם ויושבים משני צדדיו, חס להם מלמטה זה מביא מטתו ויושב עליה וזה מביא מטתו ויושב עליה, חס להם מלמעלה זה מביא מחצלת ופורש על גביו, וזה מביא מחצלת ופורש על גביו, זה זוקף מטתו ונשמת והולך לו וזה זוקף מטתו ונשמת והולך לו ונמצא מחיצה עשויה מאליה, שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גגיהן סמוכות זו לזו ושני קצותיהם על הקרקע משני צדי המת." לכל ניכר השינוי בין הסבר המקרה ברמב"ם, לבין הדרך שבארו המקרה שאר הראשונים. הרמב"ם טורח להסביר שמה שכתוב בגמרא, מביאין מחצלת ופורסין על גבן - אין הכוונה למחצלת אחת באופן שנוצר אהל, אלא כל אחד מביא מחצלתו שלו, בדיוק כפי שהביאו מלות כל אחד לעצמו. וכך נוצרות מריצות בלבד, ולא גג. כך מבין הרמב"ם בפשט הגמרא "ונוצרת מחיצה עשויה מאליה", שכן לפי שיטתו נוצרות מחיצות בלבד משני צידי המת, ולכן חוזר הרמב"ם ומדגיש זאת כמשפט אחרון ומסכם "שהרי מחצלת זה ומחצלת זה... וכו'". שבזה הבדל הרמב"ם משאר ראשונים בסוגיא, וזהו משום שאם מדובר במחצלת אחת הפרוסה על המחיצות, כספסלינו, הרי שלא תועיל בזה העשייה מלמעלה למטה - כיוון שמדובר בפריסה על גבי ספסלין. זהו אהל ולא בנין, ואין זו דרך התר באהל, ואף בכסף משנה הבין שחרמב"ם פנה בחסברו של שאר הראשונים אלא שהכסף משנה הסביר הכרחו של הרמב"ם בדרך אחרת, היינו - שהפסקה האחרונה מלמדת שהמטות נלקחו לאחר מכן, ולא נותרו שם אלא מחצלות בלבד. והחידוש הוא בדיני מוקצה כדי להדגיש ולהבהיר שהעשייה היא לצורך החי, ולא לצורך המת. וכמוכן שזהו דוחק ברמב"ם שכידוע נוקט

- ב. חוט ומשיכה - מועילים באהל עראי שיש בו אסור דרבנן בלבד. כך משמע מדבריו בהלכות שבת פרק כב הלכה כט. ואהל עראי הוא דוקא שיש למבנה גג, אלא שאין לו טפת, ולא בפריסת יריעה בלבד וכרית לרצפה כפי שיש המסבירים דברי הרמב"ם ור"ח בוילון.⁴⁰
- ג. הרמב"ם מסביר ההתיר לפריסת כילת חתנים (מעבר לכך שאין בה טפת שבזה תרד מחיוב דאורייתא לאסור דרבנן בלבד) בכך שהיא מתוקנת לכך וכפי שכתב הר"ף. והיינו - שעשויה לפרוק והרכבה לעומת כילות אחרות, שלא ברור לכמה זמן נפרסות ונראה שבנקודה זו חלוק הרא"ש. הוא אינו מקבל שדבר העשוי לפרוק והרכבה יש לו אופי עראי יותר אלא אדרבה, בזה הוא ממלא את תפקידו בשלמות - לכך נוצרה. וכס כן, יש להחמיר בה יותר. וכך כתב הרא"ש "ומאי שנא טלית כפולה שהיא יותר בנין עראי מכלת חתנים" אם כן, ייתכן שמכאן מתחילה מחלוקתם בפרוש הגמרא - שהרא"ש רואה בעשויה לפרוק והרכבה יותר אופי קבע מפריסה שתמית, כיוון שבזה ממלאת את יעודה בשלמות, שלא כסתם פריסה שיכלה להיות כן לקבע, ולפיכך כשעושה לזמן קצר אינו כדרכו כלל.

בדברים המופיעים בגמרא בלבד, ואינו ממציא ומחדש הלכות מעצמו. ונראה שגם המרדכי (הוא בבית יוסף בסימן שטו) הבין כך בגמרא, שישנה עשייה של מחיצות בלבד, שכן כתב "אבל מחיצה שעושה לצניעות בעלמא מותר" וכו'. כדמשמע בפרק כירה, מג: גבי מת המוטל בחמה "דאסור לעשות מחיצה בשביל המת, אבל בשביל החי מותר" (נועיין בתהלי"ד בסימן שטו שתמה על מרדכי זה, שהלא בדין אהל הסוגיא עוסקת, ולא במחיצות, ונראה שלא השגיח באפשרות השניה להסבר הגמרא שם, במג, כפי שבארו זאת הרמב"ם והמרדכי.

40 היסוד הוא בדברי ר"ח שכתב, בשבת קלח: "וילון פרוש פרוכת מותר לנטותו ומותר לפרקו, וזה בזמן שכרוכין עליו ב' חוטין או משיחית דלא גרע מטלית כפולה". משמע שהוא דומה לטלית כפולה, היינו - שנתון על גבי חבל כך שחציו מצד זה וחציו מצד השני, ממש כטלית כפולה, ואף הרמב"ם הבין זאת כך, שכן הביא דין זה של פרוכת בהלכה כט, ותחילה נתן את ההגדרה של אהל עראי, היינו שאין בגגה טפת, ואחר כך כתב דין טלית כפולה, ואחר כך כתב וכן פרוכת - היינו שזחה לטלית כפולה בדין ובמבנה. ואחר כך כתב הלכה לב דין גוד בכססיה, המופיע בגמרא בשבת קלח, והבין שזוהי הפרוכת האמורה, והיינו - שוב שדומה לטלית כפולה ומותר בשניים, כיון שיכולים ליתן החבל תחת הפרוכת קודם שתוגבה מהרצפה, ואז להרים באמצע משני צידי היריעה בלבד בבת אחת, כך שהיריעה לא תתפרס משני צידי החבל, ויוצר נפח תחת הפרוכת, אלא כאילו נתונה מצד אחד בלבד, ולא כפולה, ובה אין כל בעיה. בעוד שאדם אחד לא יכול לעשות כן, אלא בהכרח יתלה קודם החבל ואחר כך יתן היריעה מצד אחד לצד שני, ובהכרח שיוצר גג בינתיים, ואף שיהיה פחות מטפת, מכל מקום גם בזה ישנו איסור דרבנן, בעוד שבכלה שיש בגגה טפה משמעות הדבר שיותר מחוט אחד נתון תת הכלה, ישנם לפחות שני חוטים ברוח של טפה בין האחד לשני, ולכן גם אם ירימו אותה עשרה (לשון גוזמא) לא יועילו שכבר נוצר טפה פרוס מעל הקרקע.

פסיקת הלכה

שיטת הטור

- א. לגבי מחיצה מתרת הביא מחלקות רש"י ורבינו תם בזה - טור סימן שטו, ולא הכריע.
- ב. לגבי מימרת ר"י, בביצה לב-לג, התייחס אליה בשני מקומות, ועיקר דבריו בזה בסימן תקב בהלכות יום טוב "כשעושה האש" ונותן עליה הקדרה צריך לזוהר בסדור העצים ובנתינת הקדרה עליהן - **שלא יהא דומה לבנין** דאמר ר' יהודה מדורתא מלמעלה למטה שרי, ממטה למעלה אסור **וכן פוריא וכן חביתא**, פרוש כשעושים מדורה גדולה, עושין ארבע שורות של עצים כאין ארבעה דופני התיבה, ונותין עליהם עצים, ובהא קאמר שלא יעשה דפנות תחלה אלא אחד יאחז העליונים בידו ואחד יעשה הדפנות תחתיהם **"שלא יהא כדרך בנין"**. מכאן נראה לכאורה, שהטור אזיל בשיטת הרמב"ם דמשום בנין נגעו בה, ואולם בהמשך מביא דברי הרא"ש "ודוקא כשהדפנות מתוברות, כגון דופני התיבה הא לאו הכי שרי **דאין עשיית אהל עראי** כזה אסור בלא עשיית מחיצות" וכו'. משמע, לכאורה, שהוא משום אהל, ואולם דקדוק בדבריו מבהיר דרך חדשה בבאור הגמרא, שהרי הגמרא, בביצה לב, עצמה מתייחסת להקפת החביות בשתי צורות - "אמר ליה: שאני התם, משום דקא עביד אהלא." וממשיך להקשות ר' זוטא לרב אשי: "אלא מעתה, בנה אצטבא ביום טוב דלא עביד אהלא, הכי נמי דשרי? - אמר ליה: התם - בנין קבע אסרה תורה, בנין עראי לא אסרה תורה, וגזרו" וכו'. היו ראשונים שהבינו שמדובר בבנין בלבד למסקנא והיו שהבינו שמדובר באהל, כאמור בדברי ר' נחמן, ושהתירוץ לגבי חביות לא נדחה. אך הטור חבין שהדברים היינו הך, כלומר - מדובר פה בסוב כזה של אהל עראי של בנין עראי, שכל האסור בו הוא משום שדומה לבנין בכך שאין לו פריסה, אלא שהוא דומה לאהל במבנה, היינו שיש דפנות וגג. שכן מצד בונה שייך אף בלא דפנות וגג, וכמו שפרש הרמב"ם את מימרת ר' יהודה, ראה לעיל עמ' 332. אך באהל עיקר הבעיה משום פריסת טפח בגגו, בעוד שבסוג זה של אהל עקר הגזרה הוא משום שדומה לבנין, והיינו - שבונה קודם המחיצות ואחר כך הגג. ועתה מדויקים דבריו שכתב שם "דאין עשיית אהל עראי כזה אסור בלא עשיית מחיצות", לא כל אהל עראי אלא כזה דווקא שאין בו פריסה, ובדמיונו לבנין הוא נאסר. והוכחה נוספת לגישתו זו היא בכך שבכל התייחסויותיו למימרת ר' יהודה, הן בסימן תקב והן בסימן שטו, תמיד

מובאים "אהלי בניין", היינו - שאין בהם פריסה כלל, אלא מדובר בגוף קשיח. וישנה השתדלות מצדו להעמיד הדברים כך. למשל, במטה בעוד שבתבית קדרה וביצד די ברור שהגג הינו גוף קשיח, הרי שבפוריא מצינו שני פרושים. האחד של רש"י וההולכים בשיטתו - שמדובר בפריסת העור על שלד המטה, ופרוש שני של ר"ח וההולכים בשיטתו. והטור הלך גם הוא בשיטת ר"ח בזה שהבעיה היא בעשיית המטה עצמה כששמים הרגלים תחילה ועליהם הקרשים מלמעלה, ואין לומר שזו המציאות שעמדה מול ענין כשפרש פוריא בדרך זו, שכן בסימן שטו מביא תאור של מטה כמו שרש"י הזכיר - היינו שפורסין עליה עור. אלא ששם אינו מדבר עוד בענין מלמעלה למטה, רק כתב שאסור לעשות כן. ואף שכתב מיד, אחרי דין מלמעלה למטה "וכן מטה שמעמדין אותה ואחר כך פורסין עליה עור וכו'", ואחר כך כתב דין חביות שהוא מלמעלה למטה, מכל מקום נראה שלא מדין מלמעלה למטה אסור לעשותה, וראה "וכן" כיוון שגם בזה מדובר באהל דממילא, לא שעיקר שמוש למעלה. ולא הציע אפשרות לעשות כן מלמעלה למטה. ואילו כשצטט דברי רש"י לגבי מטה (בסימן שטו) בדין מלמעלה למטה, הביא פרוש ר"ח למטה, היינו - שאין פה פריסה אלא סדור עצים בלבד.

והוכחה נוספת שזוהי שיטתו במימרת ר' יהודה, שכן בסימן שיא לגבי מת המוטל בחמה "היה מוטל בחמה ואין לו מקום לפנותו, אינו רשאי לעשות לו אהל להצל אלא" וכו' - מתאר כמו הרמב"ם שמדובר במחיצות בלבד. וכתב "בענין שתעשה המחיצה מאליה, שנראה כאילו עשאוה לצורך החי, שאין מחללין השבת לצורך מת אפילו באסור דרבנן". ולא פרש שזהו דין מלמעלה למטה, והיינו משום שיש בזה פריסה.

ובסמין שטו הביא מחלוקת רש"י ותוספות לענין עשיית אהל בלא דפנות. ונראה שפסק בזה כתוספות. על אף שלא הכריע בזה בסימן שטו, מכל מקום בסימן תקב סתם כשיטת התוספות שאין עשיית אהל כזה בלא דפנות, אך לקח ממנו רק דבריו אלו - שיש צורך בדפנות. ואף שתוספות התייחס בזה גם לאהל שיש בו פריסה, שכן התוספות הרחיב דין מלמעלה למטה לכל אהל (ראה שיטתו לעיל עמוד 318) כבר אמרנו שהטור מסיג דברי התוספות ואומר "באהל כזה" - שדווקא ב"אהל הבנין" יש אסור דווקא בעשיית הדפנות גם כן. עוד הביא גם שיטת הרשב"א בהסבר דברי התוספות, הן בסימן תקב והן בסימן שטו, שאין אסור אלא בשצריך לאויר שתחתיו. אך שוב, שלא כרשב"א שהרחיב דין מלמעלה למטה בכל אהל עראי (ראה שיטתו לעיל עמ' 322) שכן הקשה מדין גוד על שיטת התוספות, וכן הקשה מדין משמרת - שהיא לכאורה באופן של מלמעלה למטה. ולכן נראה שגם ממנו לקח רק את

המגבלה של "צריך לאויר שתחתיו" ונמצא שכל האסור של אהל בנין הוא דוקא במקום שאין פריסה ושעושה הדפנות וצריך לאורי תחתיו, ונראה שכן גם פרש הרמ"א את דעת הטור שכתב בסימן תקב שכל שאין מחיצות "אין בזה משנה בנין" ויש אומרים דאפילו מגיע לארץ כל זמן שאינו צריך לאויר שתחתיו" (טור). והשתא אתי שפיר גם קושיות הרשב"א בדין גוד אין להקשות שהוא בלא מחיצות, שכן כל מגבלת מחיצות הינה באהל הבנין בלבד, ולא בכל אהל עראי כזה שיש בו פריסה כמו גוד, וכן לא קשה במשמרת, שכן הטור מפרש משמרת בסימן שטו "משמרת שתולין אותה לתת בה שמרים לסנן ומותחין פיה לכל צד, חשיב עשיית אהל ואסור לנטותה" היינו שיש בה מתיחה, פריסה, ולכן אין בכלל לבחון כאן דין מלמעלה למטה.

ג. בענין סוגיית הגמרא בטלית כפולה וכלת חתנים⁴¹ הביא מחלוקת הרי"ף והרא"ש בזה, ונראה שפסק כרא"ש. שכן הביא דברי הרי"ף בקצור רב, בעוד שהאריך בדברי אביו, ומלבד זאת לגבי כלת חתנים המובאים קודם לכן, הביא פרוש הרא"ש בלבד, וסתם כמוהו. ואם כך, רק כשיש אהל טפח הפרוש לזמן הוא שאסור מדאוריתא, ואם אינו לזמן קבע, הרי הוא אהל עראי אף שיש בגגו טפח. וממילא מועיל בזה חוט או משיחה וכשאיין בבגה טפח, מותר לנטותה אף בלא חוט או משיחה.

שיטת השולחן ערוך

- א. בענין מחיצה מתרת פסק בזה כתוספות שכתב בסימן שטו הלכה א: "...אבל מחיצות מותר ואין מחיצה אסורה אלא אם כן נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול."⁴²
- ב. לגבי תוספת אהל עראי הביא את הגמרא לגבי כפי דארבא שיש להתיר אם היתה פרוסה קודם לכן בשיעור טפח, וכתב על פי דברי הריטב"א שהובאו בבית יוסף שטפח זה חוץ מן הכריכה.
- ג. ובמימרת ר"י במלמעלה למטה, שהובאה בגמרא, בביצה לב-לג, יש להסתפק כיצד פסק בה להלכה, שכן מצד אחד בשולחן ערוך בסימן תקב מצטט לשון הרמב"ם. וכן בסימן שיא לגבי מת המוטל בתמה גם כן מצטט לשון הרמב"ם. ועל פי מה שנתבאר בדברי הרמב"ם, הרי שיש

41 שבת קלה.

42 (1) וכתב על פי המובא בשם המהר"ם שמהני בזה שפרוס טפח מערב שבת, וכתב בבית יוסף שזה הגיוני.

(2) ובמגן אברהם כתב שאם פרוס מהצד טפח מערב שבת, שרי לפרסה בשבת.

(3) כתב המגן אברהם שחוטים ומשיחה לא מהני במחיצה מתרת.

לו ולר"י גישה שונה משאר ראשונים בענין זה, שכל האמור במלמעלה למטה שאין זה דרך בנין, הוא דוקא באהל הבנין - שאין בו פריסה, ונאסר רק על שום היותו דומה ביצירתו לבנין, היינו - בסיס ואחר כך גג. ואף שבסימן שטו מביא השולחן ערוך דברי הרא"ש והתוספות שכל שנאסר הוא דווקא בהיותו עם דפנות כד' דופני התיבה, והרא"ש והתוספות פרשו כן בכל אהל, כפי שנתברר דבריהם לעיל, וכן מביא התר לשום הספרים שנים ועל גב אחד נוסף, והתר זה מופיע הן בדברי התוספות בערובין קא: ד"ה וכן - מפני שאינם עשויין להשתמש באויר שתחתיהם. וכן מופיע בדברי הרשב"א על דף קלז. ושניהם הרחיבו דברי ר"י בכל אהל ואולם כפי שנתבאר בטור ניתן לומר גם שולחן ערוך שהביא דבריהם בכדי לסייג דברי הרמב"ם ולפתוח לגבי דברי הרא"ש הרי שהדברים אמורים במפורש בבית יוסף שכתב שהרא"ש הסביר דברי הרמב"ם שבמדורה מדובר בעושה כעין ד' כתלים שלא תטעה לומר בדברי הרמב"ם שדבר על ערמה של עצים, היינו - שמניחם אחד על גבי השני באופן מסודר, אך לא שניים על גבי אח"צ קמ"ל ברא"ש שעל זה דיבר הרמב"ם שכל שנאסרו הוא דוקא במניח בסדר מסויים אחד על גבי שניים שיש בסיס וגג. וכן ניתן לומר גם בדברי הרשב"א שלקח ממנו רק הרעיון בשצריך לאויר שתחתיו, אך לא יותר מזה.

מצד שני, הבית יוסף מאריך בדבריו בבאור הראשונים, ולא מצינו בכל דבריו שהסביר הרמב"ם והר"י בגישה עצמאית, וגם את פסיקת הטור והרמב"ם בסימן שיא לגבי מות המוטל בחמה, נימק בכסף משנה ובבית יוסף בכך שאפילו אהל עראי שכזה, אין לעשותו אלא לצורך החי בלבד (אמנם לא ברור באיזה אהל מדובר, שכן בתחילה כתב על דברי הרמב"ם שיייתכן וחייב להוציא הספסליו, ואינו רשאי להניחם שם, ואם כן הסיפא של דברי הרמב"ם היינו - "שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גגיהן סמוכות זו לזו" וכו', שאין שם אלא מחצלות, ואם כן - היכן הוא האהל שאסור שיעשה למת? ואולי הדברים אמורים כלפי הרישא של דבריו של הבית יוסף, שאין זה בגדר חובה להוציא המחצלות, ועל פי דבריו בכלה שפסק כשיטת הר"י, הרי שכל אהל עראי אסור לעשות בשבת, אף שאין בגגו טפח, כל שאין מתוקן לכך, ואם כך יוצא שבמקום צער הותר, אף אהל שכזה. וזהו חדשו גדול שלא מצאנו כמותו בהלכות כשמדבר בענין כלה. ואולם, ייתכן שכוונתו לאהל שנעשה קודם לכן, שכל אחד הביא מחצלת ופרסה על ראשו, היינו אהל שמוחזק על ידי אדם והוא שהותר בחי (כל שאין לו קיום עצמאי כך, ודומה לשרביב בגלימה טפח - והוא שהותר לצורך החי אך לא לצורך המת). ולא נקט בהסבר פשוט יותר על פי מה שהוסבר לעיל בשיטת הרמב"ם, שטרח לבאר הדברים לאפוקי מהמרחיבים מימרת ר"י וביותר, מכך קשה -

שאם הבין שיטת הרמב"ם כשיטה ייחודית, המבחינה בין אהל שיש בו פריסה לאהל שאין בו פריסה, היר שכשהביא הבית יוסף קושית הרשב"א על התוספות, מדין גוד שאין בו דפנות, בסימן שטו, היה לו להזכיר שעל פי שיטת הרמב"ם, לא קשה כלל - שהרי המגבלה האמורה לגבי עשיית הדפנות בשבת הינה דווקא באהל הבניין בלבד, ולא בכל אהל עראי. ואולם אין זו הוכחה ברורה, שכן לפחות לגבי התוספות שאינו מקבל הבחנה זו שאלת הרשב"א מוצדקת. ואולי דוקא משום כך בחר הבית יוסף להתעלם מן השאלה היות ואינו פוסק כתוספות בזה. ורק רצה להגיע לצמצום שעושה הרשב"א, היינו שכל שנאסר הוא בצריך לאויר שתחתיו בלבד. נקודה נוספת בזה היא הבאתו של התוספות בבית יוסף, בסוף סימן שטו, לגבי דין פרוונקא. את קושית התוספות שהלא אין עושה המחיצות בשבת, ותרופך התוספות שהיא רחבה הרבה ודומה לאהל טפי גם בזה היה לו להביא דברי הרמב"ם שעל פיו אין מקום לקושיא זו כלל, אך שוב ניתן לומר שכיון שהביא דברי התוספות, ולא פסק כמותו, לא חש לתרצו, ואמנם בכל הקושיות הנ"ל אין קושי מחוץ שלא ניתן לתרוץ, ואין בהם כדי לדחות לחלוטין הפרוש שהבאתי בתחילה. ואולם שאלה כללית מרחפת על פרוש זה, והיא באי המצאותו של הסבר מפורש בבית יוסף, המבחין בין שיטת הרי"ף והרמב"ם לשאר ראשונים.

ואם אין לו את אותה הבחנה הרי שהצמדתי ללשון הרמב"ם בהלכות יום טוב, וכן לגבי מת המוטל בחמה, אינה יכולה ללמדנו מאומה על הבנת דבריו במימרת ר"י לגבי מלמעלה למטה. ומכאן הספק בדברי השולחן ערוך. האם פסק כמו הרי"ף והרמב"ם שהולך בשיטתו, או שפסק בתוספות, היינו - שבכל אהל עראי כל שנאסר הוא דוקא בשצריך לאויר שתחתיו. ולעיתים יש צורך שיעשה גם הדפנות.⁴³

ד. **מטה כסא וטרסקל** - כתב השולחן ערוך בסימן שטו, הלכה ה', שכסא העשוי פרקים מותר לפתחו לכתחילה אף שכשפותחין אותו העור נפתח (נמתח) וכשסוגרים אותו נכפל. ובבית יוסף מביא דברי רש"י והתוספות דלאו מידי עביד כשהכוונה שהעור כבר מחובר בכסא ועל כן אינו עושה דבר בפתיחתו.

ה. **כלה, בלת חתנים** - פסק בזה כשיטת הרי"ף והרמב"ם שכל אהל, אף

43 יש לציין שאם אכן השולחן ערוך פסק כרמב"ם כשיטה נפרדת, יובנו דברי השולחן ערוך במטה מסורגת, בסעיף ד', ששם לא מתואר עשיית דפנות, ובמקור הוא מדברי הרשב"א שבכוונה מדבר על מיטות שלנו, והכוונה בלא דפנות. ועל פי המוסבר ברמב"ם...שפיר כיון שיש במטה זו פריסה, לכן לא אכפת מעשיית מחיצות. וכנ"ל לגבי משמרת - כתב שמותחין פיה וינצל מקושיות הרשב"א בזה.

שאינן בגגו טפח, אסור לפרסו (ונראה דזהו דוקא כשבנוי באהל שיש לו גג ושני מחיצות), כן בסימן שטו הלכה ח', אך אם יש בו חוט או משיחה - מותר לפרסו בשבת, ובכלת חתנים אף בלא חוט או משיחה מותר לפרסה בשבת הואיל ומתוקנת לכך. וכשיש בגג טפח הוי אהל קבע וחיב ולא מהני שיש בה חוט או משיחה, כן על פי הבית יוסף, בסימן שטו. ואולם לגבי האמור בגמרא שבת קלח: והוא "דלא נחית מפוריא טפח", אף שהביא בזה דברי הרמב"ם "שלא תהי משולשלת מעל. המטה טפח" (ראה שלא הבחין בין פרוש הרמב"ם בזה לפרוש רש"י בזה, שכן בבית יוסף בסימן שטו שם, הביא על דברי הטור "ומיירי נמי שאינה יורדת למטה טפח בזקפיה בלא שפוע לאחר שכלה השפוע" את הסבר רש"י כהסבר לדברי הטור, ואף שבדברי הטור הדברים מובנים שכן הטור פסק כרש"י והרא"ש שאין איסור בעשיית אהל עראי כל שאין בגג טפח, ואם כך אף שיוורד בזקפיה מעל המטה טפח, מכל מקום לא גרע מכל כלה אחרת, שאין בגג טפח (ואולם ברמב"ם הדברים מובנים יותר, שבכך אהל, אף שאין בגג טפח, נאסרה עשייתו. ובכחאי גוונא, שיש לו דפנות בזקופה, נאסר אף אם יש לו חוט ומשיחה, כיוון שבכחאי גוונא דמי לאהל טפי, והרי רק משום סיבה זו אוסרים הרמב"ם והרי"ף עשיית אהל, אף שאין בגג טפח, כל שאין לו חוט ומשיחה).

אך הבית יוסף ניסה להסביר השמטת הרי"ף דין כילה על פי פרוש רש"י בדלא נחית מפוריא טפח, וכתב שכיוון שהוא דבר פשוט - שהמטה נעשית גג, לא ראה צורך הרי"ף להביאו. ואף הבית יוסף הרגיש בדחוק שיש בזה, וציין זאת שם, על פי מה שהוסבר לעיל בשיטת הרי"ף והרמב"ם בזה, אתי שפיר שאמנם לרש"י חדוש גדול בזה והוא, על פי שיטתו, שהדפנות ממשיכות מגמת הגג, אך הרי"ף והרמב"ם לא הלכו בדרך זו, ומכל מקום יוצא לנו למסקנא שהבית יוסף קבל חדוש רש"י להלכתא - שהדפנות ממשיכות מגמת הגג. ועל כן טרח להביא בבית יוסף שם, כל ההולכים בשיטת רש"י, ומחלקים בין דין הכלה שנחתא מפוריא טפח, לבין פריסת הסדין שעל גבי המטה ומשולשל תחתיה.

וילון ופרוכת - הבית יוסף בסוף סימן שטו מביא תחילה פרוש רש"י לזילון, על פי משכתב בשבת קלח, שעל פי זה וילון אינו אהל - "דאין אהל אלא מי שעשוי כעין גג, וכתב שעל פי זה יש להתיר פרוכת שלפני ארון הקודש לנטותה. וכתב שאף תרומת הדשן התיר לנטותה אלא שתרומת הדשן חזר בו ושנסתפק בדבר כיון שכתב רש"י בפרושו לזילון, בערובין דף קב, שכתב שם "דלאו אהל הוא דלא קביע התם אלא דרכו לינתן ולהסתלק כדלת בעלמא". ותרומת הדשן הבין דבריו כאן, שכל שהותר וילון הוא כיון שאינו נתון שם בקביעות, היינו - שאינו מחובר למעלה באופן קבע, אלא לעיתים ניתן כך, ולפעמים ניטל כולו, ואלו אם

נתון שם בבסיסו לקבע - זהו שאסור. ולכן הפרוכת שנתונה לפני ארון הקודש - אן לנטותה לפי שבבסיסה קבועה שם רק פעמים נתונה כשהיא מכווצת (בפתיחה) ולעיתים פרוסה כולה, ולפיכך משך ידו מלהתיר. ונראה שדמה זאת לפקק החלון, שכל שחכמים התירו על פי רש"י הוא בשכל החלון ניתן וניטל, ולכן הוי תוספת ושרי, ובלבד שמתוקן לכך. וקצת ראייה לדבריו מדברי רבינו תם בסוגיית פקק החלון, שבת קכה: שכתב שם "פירוש שאם היה בו פקק פוקק במקצת החלון, ר' אליעזר אוסר למשכן כנגד כל החלון וחכמים מתירים להוסיף". משמע שר"ח מפרש פקק החלון דומיא דוילון דהכא וכתב שחכמים התירו להוסיף, היינו - לפרסו כנגד כולו, אך לא ליתנו שם לכתחילה. ובכל אופן כתב תרומת הדשן סברא לחלק אף שלא סמך עליה להלכתא, והיא שכל שנאסר בוילון הוא כשנתון לפני פתח, וסוגר על הפתח אזי כשנתון בקביעות הרי הוא כדלת, ויש בזה משום בונה.

בעוד שהפרוכת נתונה בנוסף על הדלת, כך שאין היא סותמת הפתח וכתובה לצניעות בלבד, ובכהאי גוונא אינה משתלבת בבנין, ולא הוי בונה, אלא משהו נוסף - כעין קשוט שתולה אותו שם. ואולם הבית יוסף כתב להתיר הפרוכת ואף וילון שניתן שם כשבסיסו קבוע, והוא סובר שמה שכתב רש"י "שלא קביע התם אלא דרכו לינתן ולהסתלק כדלת בעלמא" כוונתו שבאופן מהותי וילון אינו יכול להתשלב בבנין, היו וכולו נע ונד, ואינו מעכב העוברים ושבים, ועל כן לעולם לא יהא בבנין. ואם כן יוצא ששניהם פרשו דברי רש"י, בערובין, כבאים להוצאי מדין בונה, שלא כרש"י בשבת שהתייחס רק לכך שאינו אהל, לפי שאין אהל אלא העשוי כעין גג, הרי שפה התייחס לדין בונה, וכתב שאין בזה דין בונה, כיון שאינו קביע התם, אלא דרכו לינתן ולסתלק, אך בעוד שתרומת הדשן דקדק בהמשך דברי רש"י, שהוא כדלת בעלמא, ואם כך גם דינו זהה לדלת ולפקק החלון שאין ליתנו שם באופן קבוע, אף שהו אפעמים מכווץ ופעמים פרוס, הבית יוסף למד שזהו חלוק מהותי מדין בונה, והדלת משמשת רק דוגמא לפעולה שנעשית בו שהוא כולו נע ונד, ועל כן לא משתלב בבנין ואינו כבונה. אך אם יחזקו באופן שלא ינוד, הרי שיש אפשרות להתחייב כך משום בונה.

והרמ"א בסעיף א' בסימן שטו מביא להלכה שמותר לתלות וילון אפילו שקובע שם, ושכך פסק הבית יוסף והאור זרוע, וכן התיר לתלות הפרוכת לפני ארון הקודש.

אחרונים

הב"ח

הביא שיטת התוספות, שאינו אסור משום אהל עראי אלא בשיש מחיצות ותחתיו. והקשה משיטת רש"י שכתב בשבת קכה: "שאיין עושיין אהל עראי לפרוס מחצלת על ד' מחיצות או על ד' קונדסין להיות צל לאהל מן החמה". ומרש"י רצה ללמוד שכל שצריך לאויר שתחתיו, אף בלא מחיצות, אסור לעשותו. והיינו, להיות צל לאהל מן החמה מתייחס לפריסה על ד' קונדסין בלבד. אבל על גבי מחיצות, אף בלא שצריך לאויר שתחתיו - אסור. ואף בדעת התוספות רצה ללמוד כן, אלא שהיה קשה לו מפרוש הרשב"א והר"ן לשיטת התוספות, שמשמע מהם דתרתני בעינן. ועוד הקשה על דברי הרשב"א עצמו, שמכך שהקשה על התוספות מגוד, הבין הב"ח שהרשב"א סובר כפי שהוא עצמו למד ברש"י, שכשעושה מחיצות אין צורך בצריך לאויר, וכשצריך לאויר אף בלא מחיצות, אסור. ואם כך, כיצד התיר עשיית הספרים? ועל פי הסברו ברש"י, ומדברי הרשב"א, שלכאורה מספיק בח.... או עשיית מחיצות או שצריך לאויר בכדי שיהא אסור לעשותו בשבת, והדברים קשים ביותר, ... ממה שהקשה הב"ח על פרוש התוספות, מפרוש רש"י, וכתב פרוש אחד הם. שהתוספות מחוייב לדברי רש"י, ועוד שדברי רש"י עצמם אינם מפורשים כדבריו, ולהפך - פשט הדברים שלהיות אהל לצל מן החמה מוסב על כל המשפט שלפניו. היינו, כעושה גם המחיצות וגם לו יהי כדבריו שמוסב רק לגבי קלונסאות, שאז רק בעושה להצל אסור. מכל מקום, קשה לראות באותו משפט כשולל צורך באויר שתחתיו כשעושה המחיצות ועוד קשה שאף בדעת התוספות רצה ללמוד כן, לולי דברי הרשב"א והר"ן ודומה שנעלם ממנו תוספות מפורש בערובין דף קא: ד"ה וכן, שכתבו שם במפורש דין הספרים שמוותר לעשות כן כיוון שאינו צריך לאויר שתחתיו, ואף בכרות כן. ולבד מה ששיטתו כרש"י אינה פשוטה כלל, רצה לתלות דבריו גם ברשב"א. מקושיותו על תוספות בגוד שאף בחדא מנייהו או עושה המחיצות או שצריך לאויר, הוי אהל עראי שאסור לעשותו, ומניין לו זה כל שהסק הרשב"א מדין גוד, הוא שכל שצריך לאויר שתחתיו אסורללא כל קשר למחיצות, בין אם יש מחיצות ובין אם אין, כל שצריך לאויר שתחתיו - נאסר, והיישום של דבריו בדין הספרים שם עושה המחיצות, ומכל מקום כיוון שאינו צריך לאויר שתחתיו שרי, ואלו הב"ח מתעקש לסמוך שיטתו בדברי הרשב"א, אף שיצא לו קושיא וסתירה פנימית בדברי הרשב"א, ועל סמך שיטתו ברש"י ותליתו ברשב"א פוסק הלכה לחומרא, שכל שיש חדא מנייהו, אסור. ולעניות דעתי שיטתו קשה ביותר.

עוד כתב לגבי עשיית המחיצות בשבת שאף בכירה, כיוון שמטלטלה, חשיב כעושה המחיצות מחדש בשבת, כשמטלטלה למקו"א ופורס על גביה, ודלא ככירה שהיא קבועה, ועל כן מותר להחזיר קדרה על גבי כירה בשבת, בעוד שאסור לפרוס

הפרוונקא על גבי הכלי. וכתב להקשות על התוספות שחלקו וכתבו שכיוון שהכובא רחבה על כן אסור לפרוס הפרוונקא עליה, אף שאין עושה המחיצות בשבת דמשום גודלה דמי לאהל טפי שנתנו דברהם לשיעורין, אף על הבי"ח קשה שהגמרא אינה מחלקת בין אם טלטל הכלי להשאירו במקומו ופרס על גביו, ויוצא שהבי"ח עושה אוקימתא בגמרא "ומיירי שהביא החבית או הכובא ומטלטל אותה ממקום זה למקום אחר ומעמיד אותה שם. ואחר כך שוטח הבגד עליו, ה"ל עשה מחיצות וגג עליה דאסור". והחליטף אוקומתא באוקומתא, ומה הרווחנו בזה? ועיין עוד בתהלי"ד סימן שטו סעיף קטן ו', מה שהקשה שם לפרוש הבי"ח בזה.

שיטת הט"ז

א. כתב לחלק בין שעשוי להשתמש תחתיו ויש לו שתי מחיצות, לבין עושה ד' מחיצות. שכשעושה 2 מחיצות, אז תלוי בדעתו, כיוון שלעיתים יש בזה שמוש ואלו בעושה ד' דפנות אז ברור שצריך לאויר שתחתיו, ואז א בעינן שיתן דעתו להשתמש באויר שתחתיו דממילא הוא מוכשר לשימוש תחתיו. והוכחתו:

1. מדברי הרא"ש שהוא כד דופני תיבה, וכן גרס גם ברא"ש. ושם לא כתב שצריך לאויר שתחתיו, ואילו בשאר דוגמאות, כמו חבית, כתב רק שתי מחיצות. וכן התוספות בהתייחסותם לצורך בדפנות לא הזכירו הצורך באויר שתחתיו, כך בתוספות בביצה. ויוצא לפי זה שבונה הדפנות וצריך לאויר - לאו תרי מילי נינהו, אלא דבר אחד שעשיית המחיצות לעיתים מכשירתו לשמוש תחתיו, אך הכל תלוי בשמוש.

2. מדברי הבית יוסף שכתב לגבי קושית הרשב"א מגוד "ומכל מקום כתב הוא דפריסת השלחן אפשר שהיא מוהרת מפני שאין משתמשין באויר שתחתיו, מה שאין כן במטה". שהמכל מקום מצין שהדברים המובאים להלן קרובים לדברים האמורים לעיל, בדברי התוספות, ועל פי מה שכתב הט"ז לבאר דברי התוספות והרשב"א, אין קרוב מזה בדבריהם, שהרי הם ממש זהים ומשלימים.

ב. ועוד כתב להסביר דין פרוונקא שעל גבי הכובא שיש אסור בפריסת הפרוונקא מצד אהל, ואף שבסתם כסוי כלים אין אסור אהל, מכל מקום כיון שהפרוונקא אינה עשויה לשם כך, שייך בהזה אהל. ולא דמי לכל אהל שיש צורך שיעשה המחיצות בשבת, כיון שכובא היא המחזיקה נוזלים והרי שרק בעשיית הגג הכשיר הכלי לשמושו לאחסן בו הנוזלים, שהרי בלא גג נופלים צרורות ופוסלים משקה, נמצא שעשיית הגג היא שמכשירה את הכלי, ולכן תשוב כעשיית המחציות בזמנן שעושה הג. מה

שאינו כן בכלי העשוי לאחסון מוצקים, שאז הדפנות משמשות המטרה, אף בלא גג, ולכן בעשיית הגג בפ"ע לא חשיב עשיית אוהל אלא כשעושה המחיצות והגג בשבת.

ג. עוד כתב לחלק בין אוהל העשוי לצל ויש לו שמוש, אף בלא מחיצות, שהוא אסור אף בלא שיבנה המחיצות, כמו כובע, לבין אוהל ממילא - שאז יש צורך בעשיית המחיצות.

א. ושיטתו בזה קשה שכן מסתמך על דברי הרא"ש והטור לגבי ד' דופני תיבה, והבין מהם שיש צורך דווקא בד' דפנות לפחות בחלק מהמקרים. זה אינו דכל מה שכתב הרא"ש, ובעקבותיו הטור, הוא להסביר שיטת הר"ף, שכן מהר"ף היה ניתן להבין שאסור לעשות מדורה באוון ששם אחד על גבי השני, אף בלא יצירת נפח כלל, ובאר הרא"ש המציאות שכן נוצר נפח, כיון שעשוי כעין ד' דופני תיבה, אך לא להצריך תמיד עשייה באופן זה שבונה ד' דפנות. ואין כאן קושיא כלל מהסברו בחבית שעליונה נתונה על גבי שתיים, ואין שם ד' דפנות, דזוהי המציאות ולא יותר, ומעבר לזה הרי שהטור בגירסא המצויה לפנינו לא מזכיר כלל ד' דפנות, אלא "כדופני התיבה" בלבד. וראייתו השניה מהתייחסות הבית יוסף לרשב"א מלבד מה שהיא קלושה, שהרי גם אם נסביר שזהו קריטריון נפרד, הצורך לאויר שתחתיו, הרי שהמכל מקום מציין דמיון בדיו, ולא מצריך דמיון בשיטה דוקא. ומלבד זה קשה, שהרי "מכל מקום" אינו מציין ממש זהות, כפי שיוצא על פי דברי הט"ז. "מכל מקום" בדרך כלל מציין רק דמיון מסוים, אך לא זהות, ואם כן אדרבה - דווקא בטוי זה הוא שמרחיק אותנו מפרוש הט"ז, ומכל מקום ייתכן שהדין עם הט"ז מבחינה הלכתית, שהרי על פי מה שנתבאר בשולחן ערוך, ישנם שני הקריטריונים גם עשיית הדנות וגם הצורך באויר שתחתיו, ונראה שכשבאופן אוביקטיבי עשוי לשמוש שתחתיו, זהו צריך לאויר תחתיו, וגם כן ייתכן שד' דפנות יוצרות מצב שבאופן אוביקטיבי צריך לאויר שתחתיו, וממילא אסור לעשות אוהל שכזה, אף שהוא אינו מתכוון לכך. מכל מקום מתכוון למה שעושה, והוא שאסרו חז"ל כך, על פי המבואר בתוספות, ואלו כשעושה 2 דפנות, אז אין ברור באופן אוביקטיבי שצריך לאויר, ואז תלוי הדבר בדעתו, שכשהוא צריך לאויר, אז אסור, אך זהו דבר שצרים להתברר מציאותית, ואין לתלות הדבר בדעת השולחן ערוך.

ב. ומה שכתב לגבי פריסת פרוונקא על גבי כובא שנאסרי, כיון שחשוב בעשיית המחיצות בזמן הכסוי מלבד מה שהסברא רחוקה, הרי שאף

- אם נקבל הסברה, שוב נמצאנו מצמצים בין כובא ולמעשה זוהי אוקימותא נוספת שלא ברור מה הרווחנו בה.
- ג. ומה שכתב לחלק בין אהל העשוי לשם כך, לבין אהל דממילא, ויצא לו זה מהצורך במחיצות, כפי שמובא בסימן שטו, מול דין כובע בסימן שא סעיף מ', שאסרו השולחן ערוך מצד אהל, אף שאין לו מחיצות תחתיו, ראשית ברוב הראשונים הוא דבר שלא ניתן לאמרו, שהרי כל מימרת ר' יהודה נאמרה באהל דממילא. ובכל זאת רצו ללמד מדבריו לגבי מלמעלה למטה לאהל העשוי לשם צל, בסוגית מת המוטל בחמה, כך רש"י שם וכן תוספות שם, רשב"א שם, הריטב"א שם. יעוד שהתוספות, שהוא מייסד שיטת הצורך בדפנות, כתב שם להתיר באופן זה עשיית הדיר, "להנחו דכרי דר"ה דביממא בעו טולא" וכו' ואם כשעשוי לצל בעצם הפריסה ישנו אסור, אף בלא המחיצות, מה שייך התר בעשותו המחיצות אחר כך. וכבר כתב שנראה שאין התוספות סוברים בכבע שהאסור הוא משום אהל, ואף שהרא"ש כתב כן בשם, ובעקבותיו כתבו כן הטור והבית יוסף, אין לזה ראייה של ממש. ובדעת השולחן ערוך כבר כתבתי לעיל, שיייתכן ופסק כרמב"ם, ואם כן - הכל אותי שפיר, שהרי הרמב"ם מחלק בין "אהל הבניין" לבין אהל שיש בו פריסה, והדגיש בכבע שזהו בגוד שמתחו כך שנהיה קשה, וזהו שנאסר ואף בלא דפנות כלל, כל שיש בו פריסה. ובטור הוא פשוט שפסק כרמב"ם.
- ד. השווה בין דין כבע לדין כלה שעל גבי המטה וכתב שעל פי זה הרי שכל שנאסר ככלה כי נחית מפוריא טפח, הוא כיון שעיקר הכלה פרוסה לשם אהל, ואם כן כמו שחלקו הראשונים בין דין כלה לדין סדין שמשתרבב מן המטה לרצפה, כך יש לחלק בין החלק היוצא מן הבגד, שזהו המציאות בכבע (על פי הרמב"ם), לבין כלה. ואין לאסור כבע. וכתב לתרץ שבכבע היות והחלק היוצא עומד בפני עצמו, לא נגרר אחרי דין עקר הבגד. מה שאין כן היוצא מן המטה - שעקר הסדין והיוצא ממנו דבר אחד הם, וכתב שעל פי זה יש להתיר כובעים שלהם, שהם חלק אחד .... בתר עקרו, וכיון שעקרו אינו עשוי לשם אהל ממילא אין לאסור. ונראה שלא הבין עקר היסוד ברש"י שהדפנות ממשיות מגמת הגג, ולכן בכלה המשתרבבת, היוצא בזקיפה תחת המטה חשוב דנות לשם אהל, ועל ידי גג המטה הוכשרו התנאים להוצרות אהל עראי שאסור לעשותו בשבת, וזה לא שייך בכבע כלל שם עצם הטפח שפרוס הוא שאסור. כך לפחות על פי הרמב"ם שם אין צורך במחיצות כלל, ואם כן לא שייך כלל להשוות דין כבע עם דין הכלה שמשתרבבת, ואצלא קושיות הט"ז ומילא גם מסקנתו שקשה ביסודה בעצם האוקומתא שעושה בדין "סיאני" שהוא דוקא כשתפור כך נפרד מהבגד,

ויש לו לכן דין עצמאי וממילא גם נפל סניף זה להתר כובעים שלהם, וגם מה שכתב להתיר כובעים שלהם, מפני שאינו מתכוון לשם אהל. נראה לעניות דעתי שלא הבין דברי התוספות בזה שכתבו שבה גם ר"ש מודה שזוהי עצם הגזרה של חכמים שעצם העשייה באופן זה נאסרת, והרי שהוא מתכוון למה שהוא עושה, היינו - שאינו עושה מתוך הסת הדעת (אחרת לא שייך לומר לו מותר או אסור), את הצורה הנ"ל אלא עושה זאת מתוך מחשבה ואף שאין ליבו להתשמש, אפילו באויר שתחתיו, מכל מקום - אם באופן אוביקטיב עשוי לשמוש שתחתיו, זהו שאסרו חכמים, ואולי הבריטל הוא ידוע שאינו עשוי לשמוש באויר שתחתיו, ועל כן באופן אוביקטיבי אין בזה אהל, ולכן שרי. ומלבד זה הרי שעל פי הרמב"ם כיון שאין בזה פריסה - כיוון שהוא קשה כולו, ומשום בניין אין בזה, ולכן מותר.⁴⁴

מגן אברהם

- א. לגבי מחיצה המתרת, כתב שתועיל בזה כריכה שלטפת מן הצד ועוד כתב שנראה שחוט ומשיחה לא מהני בזה.
- ב. לגבי מחיצה מתרת כתב שרק כאשר מחיצה זו משתמש בה להתר, בשל גדריה ההלכתיים, היינו - בהיתר נעשה על ידי גדרים הלכתיים, כמו גוד אחית וגוד אסיק, וממילא יש למחיצה זו קריטריונים הלכתיים כמו גובה י'; צמודה לקרקע - או לפחות אין ג' בינה לבין הקרקע; עומדת ברוח מצויה וכו', רק בכהאי גוונא הווי מחיצה המתרת, ועיין במה שכתב לעיל בשיטת התוספות להסבר מחלוקת המגן אברהם והמשנה ברורה ועוד אחרונים בזה.
- ג. מקבל להלכה דברי הרא"ש המחלק בין אהל שעשוי לצל לבין אהל דממילא, ועל פי זה כתב לאסור סתימת הכיריים, וביסס עוד אסור זה משום שזהו בנין חשוב, שיש לו מחיצות נפרדות, ולכן לא הוי כתוספת, כמו פקק החלון שהותר בסימן שיג. ועיין במה שכתב לעיל, בשיטת הט"ז, לגבי החלוקה של הרא"ש - שהיא אינה מקובלת על שאר ראושנים, והוא יחידי בזה, ואף הבית יוסף לא הביאו כלל בענין זה. ולכן, לא נראה שנפסק כך להלכה, ותמוה שהרבה מן האחרונים אמצו דעת הרא"ש בזה. וגם מה שכתב שכיוון שיש לו מחיצות עצמאיות, לכן לא הוי תוספת - לא הבנתי דבריו, שהרי התוספות מציינת רק שלא הוי חלק מהבנין עשצמו, ובה אינו משנה כלל - שיש לו מחיצות נפרדות,

44 נראה שהבין שהשולחן ערוך פסק כתוספות בענין מימרת ר' יהודה, ובכ"א לא ראה ברמב"ם שיטה יחודית בזה וכך גם המגן אברהם.

וגם אם הוי בניין חשוב, אינו תלוי במחיצות עצמאיות, אלא בגודל וכו'. שהתוספות כשכתבו חילוק זה של בניין חשוב באו לתרץ שיטתם מפרוונקא הפרוסה על גבי עובעו, מדוע אין צורך בעשיית המחיצות בשבת, וכתב שזהו כיוון שהוא בנין חשוב. ולא שעצם המחיצות הופכות אותו לבנין חשוב - אחרת נשמט כל היסוד של **בניית המחיצות בשבת**.

ד. בסימן קטן י"ח, אומר המגן אברהם שמה שכתב השולחן ערוך, בדיון פרוכת, שיש להזהר שאל לנטותה באופן שיעשה אהל, הכוונה אף שזהו חומר רך, ואין לו קיום כך, רק שהאדם פורס טפח ממנו - זהו שאסור, מכיוון שמתכוון לעשות מחיצה טוב, אין את המגבלה האמורה בכובע שיהא מיהדק. ולא הבנתי דבריו שהצורך במהודק הוא בסיסי באוהל, כפי שהוכחתי בדעת הרמב"ם, והרי שהלכה זו לקוחה משיטתו. ועל כן יש לפרש שהזהירות היא מעשיית אהל בפרוכת באופן שיכל להתקיים כך מתוח, ממש כמו בכובע שכתב הרמב"ם שזו חומר רך שמותחו ומקיימו כך, וזוהי עשיית האהל שנאסרה. ומה שייכות יש לעשייה לשם מחיצה בזה? אדרבא, שם מתכוון לפרוס לצל, ובכל זאת שואלת הגמרא "השתא שרביב בגלימה טפח הני מילי דאסור?".

ה. מקבל את פרוש הר"ן ברי"ף שכל שיש בגגה טפח, או בג' סמוך לגגה רותב טפח, הוי אהל קבע, וחייב חטאת - ללא קשר למשך הזמן שמתכוון להשהותו כך פרוס.⁴⁵

ו. בסימן תקב, סעיף קטן ט', השיג על דברי הרמ"א שכתב: שאין אומרים לבד להחמיר, וכתב שאומרים לבד להחמיר, והוכיח דבריו מסוגיא בסוכה ובערובין, ועל כן הצדיק דברי הבית יוסף שכל שהמחיצה סמוכה לארץ ג' טפחים, הרי שכשעושה אותה בשבת חשיב לעשיית מחיצות בשבת, ואסור לפרוס עליה גג, על פי שיטת התוספות. ויותר מזה - כתב שאף אם זוהי מחיצה ז' טפחים והלבד משלימה ל"י, גם כן הוי מחיצה מעליא, ומכל מקום כתב שבכהאי גוונא הוא תלוי במחלוקת ראשונים בסוגיית כורת, דף ח במסכת שבת.

משנה ברורה

א. המשנה ברורה לכל אורך הדרך מחלק בין אהל שעשוי להגן מפני החמה והגשמים, לבין אהל שאינו עשוי לשם כך. הוא כאמור על פי דברי הרא"ש, בביצה, פרק ג' אות י"א: שכתב כך לתרץ שאלת התוספות מהנהו דברי דר"ה שהותר לו רק באופן שיעשה גג טפח מערב שבת, והלא אין עושה המחיצות בשבת ע"ד כתב שעשוי לשם צל, אין צורך

במחיצות. ונראה שהכוונה בזה להבחין בין אהל שעשוי לשמוש חיצוני להגן מפני החמה והגשמים, לבין אהל לשמוש פנימי, שרק צריך לאויר שתחתיו. שזהו על כל פנים קריטריון הכרחי לדעת השולחן ערוך באהל עראי (לדעת המשנה ברורה בכל אהל עראי). וכבר כתב בשיטת ה"ט"ז שזוהי דעה יחידית, ושלא נראה שהשולחן ערוך כתב לגבי מחצלת שמותר לפרסה, אם היתה פרוסה קודם לכן טפח, שאז אינו אלא מוסיף. ואם כן ... שאינה פרוסה קודם - אסור, ואף בלא מחיצות. וזהו כיוון שפרוסה לצל. וזהו דיוק קלוש כיון שהשולחן ערוך לא התעכב פה בדיני האהל אלא בא ללמד תוספת באהל שהיא מותרת.

ועוד יש לתמוה בזה שכתב, בסימן קטן כ"ז, ללמוד מחומרי מתניתא של אביי "מטה וכסא טרסקל ואסלא מותר לנטותן לכתחילה" שכמו שהם מותרים לכתחילה, מכיוון שאינו עושה דבר, שהרי עביד וקאי ומחובר בהם העור, הרי שגם החופה מותר לפרסה, כשהיא מחוברת בקלונסאות ומשמע מהמשנה ברורה שהבין מציאות כילת חתנים כעשוי להגן מפני החמה והגשמים, והתרו רק משום שמחובר לקלונסאות.⁴⁶

ועוד נראה שהבין הבחנתו של הרא"ש - לא כעשוי לשמוש חיצוני באמרו: מפני החמה והגשמים, אלא בין אהל שכל מטרתו לשמוש באויר שתחתיו, לבין אהל דממילא. והכוונה לאהל שעקר שימוש לגבו, ואולם צריך לאויר שתחתיו גם כן, אך לא נעשה עקרו לשם כך. ואם כן, כיצד למד מהבריתות שדברו באהל דממילא בלבד? שבזה מהני שמחובר כבר לאהל שעקרו לשם, אהל כמו חופה?⁴⁷

בבאור הלכה בד"ה מטות שלנו, כתב בתוספות שצריך מחיצות, וכן כשצריך לאויר שתחתיו הוא שאסור לעשות, והוי אהל עראי. בעוד שהרשב"א כתב שאף בשצריך לאוירו בלבד - אסור לעשותו, דהווי אהל עראי. וכתב עוד שהגר"א הביא ראיה תזקה לפרוש התוספות, שאם כדברי הרשב"א אין אפשרות למעלה למטה, שהרי בעצם פריסת הגג - כל שצריך לאוירו - אסור לפרסו, אף בלא מחיצה. ואם כן נלך עוד צעד קדימה ויצא שכל הסוברים שבאהל שעשוי לצל מהני מלמעלה למטה, נמצא שאינם מקבלים החילוק של עשוי לצל. ונמצא שאלו רוב המפשרים בסוגיית עשיית מחיצה למת, בדף מג, לבד משיטת הרמב"ם ודעותיה(?), שכאמור לא ראיתי שהמשנה ברורה התייחס אליו כשיטה עצמאית, ובטח לא שהשולחן ערוך פסק כך לדינא. ולעצם ראיית

46 כך יש לדייק מהחלוק שהביא בין החופה למדף שכבה"ר שם כתב להתיר גם משום שאין מחיצות, והוא אינו לשם אהל מה שאין כן כלת חתנים.

47 והתהליך ... נראה שהבין אחרת פרוש עשוי לצל, היינו ממש לצל, ולכן כתב להתיר החופה, ומיירי שיש לה מחיצות. ועיין שם.

- הגרי"א, הרי שלרשב"א דרך אחרת בהסבר מימרת ר' יהודה לגבי מלמעלה למטה. עיין מה שכתב בדבריו עמ' 21.
- ב. בסעיף קטן יח: כתב שאם המטה רחבה ביותר, אסור לדעת המגן אברהם, בסעיף קטן כ"א, לפרוס העור על גביה, אף שעושה מלמעלה למטה. וזה אינו שכל שכתב שם הוא דברי התוספות עצמם, שבאו להסביר שיטתם שלא יקשה עליהם מרובא, וכתבו שהיא רחבה, ועל כן אין צורך שיעשה המחיצות בשבת, יכול שפורס על גביו הוי אהל עראי, ואסור. אך כבר כתבתי בשיטתם שבכל זאת הצריכו דפנות, אף שאין צורך שיעשו בשבת. ולדעת התוספות - תמיד מועיל מלמעלה למטה, שאפילו באהל למת התיר בכהאי גוונא, ואין לך אהל עראי חמור מזה, שכן עשוי שם לצל ויש לו דפנות.
- ג. בסימן קטן כ" הסביר שהשולחן ערוך, בסעיף ד, עוסק במטה שיש לה דפנות - וזו הסיבה שאסורה עשייתה כדרכה. אחרת, כיון שהוא אהל דממילא - אין איסור בעשייתו בלא מחיצות, ובבה"ל כתב להתיר בזה על ידי עשייה מלמעלה למטה. אך בשולחן ערוך עצמו - לא כתב שישנם דפנות למטה זו, בנוגד לסעיף הקודם, שם כתב שלמטה יש דפנות. ועוד קשה על פי מה שכתב התה"ד סימן שטו סימן קטן ה', דאף שיש מחיצות, מכל מקום עשויות כבר קודם לכן, שלא כתב "אסור להעמיד". ועוד שהרי כל הסעיף הזה מיוסד על דברי הרשב"א, שדחה את דברי התוספות, וכתב שכל אהל שצריך לאויר שתחתיו, הווי אהל עראי, ואסור לעשותו. ואחר כך כתב הדוגמא ב"מטות שלנו" שהתוספות כתבו שאין בהם בעיה, כיוון שאין להם דפנות. על זה כתב הרשב"א שדיני אהל עראי חלים בהם. וכס כד, הרי שזו גם כוונת השולחן ערוך, ואף שלא פסק בזה כרשב"א, שהרי הצריך עשיית מחיצות, מכל מקום כבר כתבתי בדעת השולחן ערוך, שייתכן ופסק כרמב"ם - שכל אהל שיש בו פריסה, אין עוד צורך בעשיית המחיצות בכדי שייחשב לאהל עראי. ועל כן כתב דוגמת המטה, שהיא מדברי הרשב"א. ואולם מידי ספק לא יצאנו בזה, כיוון שהשולחן ערוך לא צטט את דברי הרשב"א במדוייק, ולא כתב "מטות שלנו", וייתכן שבכוונה עשה כן, ואכן התכוון למטה שיש לה דפנות, וכפרוש המשנה ברורה.
- ד. בסימן קטן ל"ד, לגבי כלה, השולחן ערוך צטט בזה לשון הרמב"ם וכתב המשנה ברורה שם - שכל שאין בו טה, אף שפרסו לקבע, הוי אהל עראי, ולא יתחייב על כך. ואילו כל שיש בגגה טפח - הוי אהל קבע, אך יתחייב רק אם נטה לקבע ואם כן, בשיש בגגה טפח ישנה רק אפשרות להתחייב עליה, וכבר נתבאר לעיל שזוהי דעת ר"ח ושהרי"ף חלק עליו, וסבר שבכל זאת בעשותו אהל שיש בו גג טפח, הוי אהל קבע - ותייב, ללא

קשר לכמה זמן פרסו, שיש לו אופי של קבע. וכך הסבירו הר"ן, וכך גם בבית יוסף ובדברי הרמב"ם לא ברור אם פסק כר"י או ר"ח בזה. ואף שבשולחן ערוך צטט לשון הרמב"ם, מכל מקום בפרושו בבית יוסף כתב שדעת הרמב"ם כדעת הר"י, ואם כן כל שיש בגג טפח - חייב. ובכה"ל, בד"ה "שאיין בגגו", כתב בהתבססו על פרוש ר"ח בענין חומרי מתניתא שהביא אביי, שר"ח פרש שם "הגוד והמשמרת כלה" וכו' "לא יעשה". הכוונה לכלה שיש בה גג טפח, ומתוך כך - שמיחס לו רק דין של פטור אבל אסור, רצה להוכיח שאם יש עליו חוט או משיחה על אהל שיש בו טפח, שוב לא מתחייב עליו, ולא הוא אהל קבע, ומורידו בדרגה אחת. כך שרק פטור כמו שבאהל עראי - שאסור לעשותו - יורד בדרגה אחת כשיש עליו חוט או משיחה. ועוד כתב להוכיח כך בדברי השולחן ערוך, מסעיף יב, שכתב: אבל כלה שיש לה גג, אפילו בעשרה - אסור לפרסה, שאי אפשר שלא תגבה מעט מעל הארץ ויעשה אהל עראי, וכתב שהוא מיוסד על פי דברי ר"ח, שפרש שיש לה גג, היינו - גג טפח. ומה שכתב שזהו אהל עראי, הוכחה היא לכך שעל ידי כך שיש בה חוט או משיחה, הוא אהל עראי.

וכל סברתו בזה תמוחה מיסודה, ואף המשנה ברורה עצמו הרגיש בקושי שבזה, שכתב בה"ל "ואף שמן הסברא יש לחלק בזה... אבל על כרחן אנו מוכרחים לור דלעינין כלה סברי ליה לר"ח כן". ועל הכרח זה שכתב יש לערער, שהרי כבר כתבנו לעיל, בעמ' 326, שמפרש ר"ח לחומרי מתניתא שמביא אביי, ניתן ללמוד שאף בכלה שיש בה גג טפח, כל שפרסו לעראי בלבד, הוא אהל עראי, והמשנה ברורה הסכים לשיטה זו בר"ח, ואף רצה לתלות כן בר"י ובשולחן ערוך⁴⁸ ואם כן, כיצד רצה לאחוז החבל משתי קצותיו, ולומר בשיטת הר"ח שגם הזמן משמעותי, וגם שימת החוטים, וכל דברי ר"ח מתבארים על ידי קריטריון הזמן בלבד, ואין צורך בענין החוט ומשיכה לאהל קבע, והיה לו למשנה ברורה לקפוץ על מציאה זו ולהוכיח שיטתו לגבי עשייה לזמן, ולא ללכת בדרך חדשה ולהפסיד ההוכחה, וגם מה שכתב בדעת השולחן ערוך, בסעיף יב, שהוא מבוסס על דברי ר"ח, ויש לה גג פרושו - גג טפח. ואינו אלא אהל עראי.

מכסימום ניתן להוכיח מכאן כשיטת ר"ח, שכל שאינו עושה לזמן - הוא אהל עראי. אך גם זה אינו, כיוון שהשולחן ערוך לא כתב כאן גג טפח, וגם הרמב"ם לא כתב גג טפח, ור"ח בכלל לא פרש דין גוד בכסכסיה, ומה שכתב הר"ח בוילון, שהנוטהו מותר רק אם יש בו חוטיין דלא גרע... מטלית כפולה, הוא פשט שאין כוונתו שבכל תלייה שלמחיצה יש צורך

בחוטים, כפי שהבין זאת המשנה ברורה. רק שוילון במציאותנו דומה לטלית כפולה, שהיריעה שמשמשת כוילון תלויה על חוט, והיריעה משני צידיו ממש כטלית כפולה. ואף הרמב"ם הבין זאת כך, וראה מה שכתבתי לעיל בשיטתו.

ונראה שפרש בגמרא גוד בכסכסיה שלא כמו שהבינו שאר ראשונים, אלא כוונתו כך שאם פורס את הפרוכת על גבי חוט, והפרוכת משני צידיו, זהו שאסור באדם אחד, שזהו כמו טלית כפולה, שמוותר לעשותה רק כשיש לעיה חוט או משיכה, אף כשאין בגגה טפת, כיוון שבפריסתה של היריעה נוצר נפת תחת היריעה. ואילו בשניים מותר, כשהכוונה שהחוט נמצא מושחל תחת היריעה, והם מרימים אותו שניהם כאחד. נמצא שיש כאן מחיצה פשוטה כמו יריעה אחת, ולא כטלית כפולה, לא נוצר נפת כלל תחת היריעה, בעוד שבכלה שיש לה גג, אי אפשר לעשות כן, כיוון שבזה מדובר ביותר מחוט אחד, שעובר תחת היריעה, מדובר לפחות בשני חוטים או בקלונסאות, כשביניהם פחות מטפת ובכל אחד ברגע שיוורם, אפילו מעט כך, יעשה כבר אהל עראי.⁴⁹

ה. בסימן קטן מ"ב, לגבי כלת חתנים שמוותר לעשותה, והוא שאין בה... ושאינה משולשלת מעל המטה טפת, כתב בדיוק כפי שפרשנו בזה את דברי הרמב"ם שבזה התייחס לחלל שנוצר בין שפועי הכלה למטה שאותו טפת שיוורד בזקיפה מהווה מחיצה, ואף שאין בשיפועים טפת, מכל מקום דמי לאהל טפי, ונאסר, ולא כמו שפרשו שאר ראשונים, ובראשם רש"י, שהאיסור בזה נובע מפני שהמטה נעשית גג, היינו שמתייחסים בזה לחלל שנוצר תחת המטה כשהמחיצות יורדות תחת למטה. ואם כך, יפה פרש פה המשנה ברורה דעת הרמב"ם בזה שהשולחן ערוך צטטו כאן, אך כבר כתבתי לעיל, בדעת השולחן ערוך, שנראה שלא הבחין במחלוקת זו בראשונים, וזאת על פי דבריו בבית יוסף, ועיין שם.

ו. בסעיף קטן מ"ח, לגבי פרוונקא הפרוסה על הכובא שאסור שכובא רחבה, והוא על פי דברי התוספות, ונראה לפי זה שקבל הסבר שיטתם בזה ולכן פוסק כך לדינא. ואם כך, לא ברור מדוע פנה להסבר הבי"ח בענין, שמבחין בין שהכלי במקומו ופורס על גבו, שבזה לא הוי אהל עראי, כיוון שלא נעשו מחיצות, לבין מצב בו מטלא הכלי ופורס על גביו, שאז חשים לעושה מחיצות בשבת, וממילא אף בכלי קטן - אסור לפרוס בכהאי גוונא.

49 פחות מטפתו, ולכן אין עצה בזה. ואם כן ... בזה גם תמיהת האחרונים על הצורך בחוטים לצורך עשיית וילון.